

Torbjørn Skarðhamar

**Lovbruddskarrierer og levekår.
En analyse av fødselskullet 1977**

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the various research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, april 2005
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-6760-9 Trykt versjon
ISBN 82-537-6761-7 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe
03.05

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå/228

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Sammendrag

Torbjørn Skarðhamar

Lovbruddskarrierer og levekår. En analyse av fødselskullet 1977

Rapporter 2005/9 • Statistisk sentralbyrå 2005

Rapporten gir en beskrivelse av i hvilken grad enkeltpersoner i fødselskohorten født 1977 blir siktet for lovbrudd i tidsrommet 1992-2001. Det legges vekt på å beskrive noen typiske lovbruddskarrierer. Begrepet lovbruddskarrierer brukes her som en betegnelse på lovbruddsaktivitet over tid. Det behøver altså ikke være noen eskalering i grovhet. Slik vil også personer som kun begår et enkelt lovbrudd kunne sies å ha en lovbruddskarriere, men denne er da meget kort. Dernest belyses sammenhengen mellom forskjellige lovbruddskarrierer og livssituasjon på andre områder. Personer med forskjellig lovbruddskarriere beskrives ut fra enkle, men sentrale levekårskomponenter. For noen av disse levekårskomponentene kan personene følges over omtrent det samme tidsrommet, slik at det er mulig å se på sammenhengen mellom lovbruddskarrierer og utvikling over tid på andre områder. Utgangspunktet er lovbruddskarrierene, og problemstillingen er i hvilken grad personer med forskjellige typer lovbruddskarrierer skiller seg fra hverandre når det gjelder sentrale levekårsindikatorer, og hvordan dette eventuelt endres over tid. Studien er dermed først og fremst deskriptiv. Interaksjon mellom levekår og utvikling av lovbruddskarrierer faller utenfor rammen for denne undersøkelsen, men antagelser og hypoteser om slike dynamiske prosesser drøftes avslutningsvis på grunnlag av empirien og noen teoretiske betraktninger.

Analysene viser at det er store forskjeller mellom gruppene. Jo mer alvorlig lovbruddskarriere man har, desto dårligere skårer man på alle de sosiale indikatorene. Personer med et langvarig lovbruddsmønster har svært ofte ikke fullført videregående skole. Mange er langtidsmottakere av sosialhjelp og har i liten grad en stabil tilknytning til arbeidslivet. Selv om de fleste i alle grupper har foreldre med utdanning fra videregående skolenivå eller mer, er det en langt større andel med lav eller ingen utdanning blant personer med en alvorlig lovbruddskarriere enn det er i normalpopulasjonen. Dødelighet er en indikator på helsetilstand og livsstil, og selv om det er svært få personer i denne aldersgruppen (15-24 år) som er døde, øker dødelighetsraten med alvorlighetsgraden på lovbruddskarrieren. Det konkluderes med at lovbruddskarrierer i stor grad må sees i sammenheng med personenes allmenne livssituasjon, og med marginaliseringsprosesser i samfunnet.

Prosjektstøtte: Arbeidet er finansiert av Justisdepartementet.

Innhold

1. Innledning.....	9
1.1. Alder og kriminalitet.....	9
1.2. Problemstilling.....	9
1.3. Datagrunnlag.....	10
2. Forekomst av lovbytere	13
2.1. Registrerte og ikke-registrerte lovbruddskarrierer.....	13
2.2. Forekomst av lovbytere i en kohort	13
3. Karrierebeskrivelser.....	16
3.1. Andel siktede som funksjon av alder.....	16
3.2. Metode: En gruppebasert tilnærming	17
3.3. Estimering av lovbruddskarrierer.....	19
3.4. Lovbruddskarrierer - forbrytelser.....	21
4. Sosiale faktorer – en levekårstilnærming	26
4.1. Oppvekstkår	27
4.2. Utdanningsnivå og fullført skolegang	28
4.3. Sysselsetting og arbeidsløshet.....	29
4.4. Sosialhjelp	31
4.5. Andre sosiale forhold	32
5. Sammenfatning og konklusjoner	35
Litteratur.....	37
Vedlegg A	40
Vedlegg B Tabeller	42
Tidligere utgitt på emneområdet	46
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	47

Figurregister

1. Innledning

1.1. Siktete for lovbrudd etter alder og kjønn. Per 1 000 innbyggere. 2001	10
--	----

3. Karrierebeskrivelser

3.1. Personer siktet for lovbrudd hvert år i perioden 1992- 2001. Kohort født 1977. Forbrytelser og forseelser. Prosent av alle i hvert alderstrinn	16
3.2. Personer siktet for lovbrudd hvert år i perioden 1992- 2001. Etter ulike typer forbrytelser. Prosent av alle i hvert alderstrinn	17
3.3. Estimerte sannsynlighet for siktelse for alle typer lovbrudd. Latente utviklingskurver. Logistisk modell	19
3.4. Estimerte sannsynlighet for siktelse for vinningsforbrytelser. Latente utviklingskurver. Logistisk modell	20
3.5. Estimerte sannsynlighet for siktelse for voldsforbrytelser. Latente utviklingskurver. Logistisk modell	20
3.6. Estimerte sannsynlighet for siktelse for narkotikaforbrytelser. Latente utviklingskurver. Logistisk modell	20
3.7. Estimerte sannsynlighet for siktelse for forbrytelser. Latente utviklingskurver. Logistisk modell	21
3.8. Andel personer som fikk idømt minst en ubetinget fengselsdom. For hvert år 1993-2001. Fire karrieretyper	24

4. Sosiale faktorer – en levekårsstilmærming

4.1. Yrkestilknyttede for hvert inntektsår 1994-2002. Fire karrieretyper. Prosent	30
4.2. Ikke yrkestilknyttede for hvert inntektsår 1994-2002. Fire karrieretyper. Prosent	30
4.3. Helt ledige arbeidssøkere per 31.12 hvert år 1995-2000. Fire karrieretyper. Prosent	30
4.4. Yrkeshemmede arbeidssøkere med eller uten tiltak per 31.12 hvert år 1995-2000. Fire karrieretyper. Prosent	31
4.5. Personer som mottok sosialhjelp. 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Prosent	32
4.6. Siktete for bruk av narkotika for hvert år 1992-2001. Fire karrieretyper. Prosent	33

Tabellregister

2. Forekomst av lovbrøyttere

- 2.1 Andel av kohorten født 1977 siktet for minst ett lovbrudd, minst en forseelse, minst en forbrytelse og fordelt etter antall siktelser for forbrytelser i perioden 1992-2001. Menn og kvinner 14
- 2.2. Personer siktet for forbrytelser og andel av registrerte forbrytelser begått av 1977-kohorten. Kjønn og antall forbrytelser begått av gjerningspersonene 15

3. Karrierebeskrivelser

- 3.1. Karakteristikk ved lovbruddskarriere. Fire karrieretyper..... 23
- 3.2. Siktelser innen hver forbrytelsesgruppe. Fire karrieretyper. Prosent av forbrytelser 23
- 3.3. Personer siktet for minst en forbrytelse innen hver lovbruddsgruppe. Fire karrieretyper. Prosent av personer 24
- 3.4. Personer som har mottatt minst en ubetinget fengselsdom i perioden 1992-2001. Antall og prosent. Fire karrieretyper 24

4. Sosiale faktorer – en levekårstilnærming

- 4.1. Foreldres utdanningsnivå. Fire karrieretyper. Prosent..... 27
- 4.2. Foreldre siktet for minst en forbrytelse, og foreldre med minst en ubetinget fengselsdom i løpet av perioden 1992-2001. Fire karrieretyper. Prosent..... 28
- 4.3. Høyeste fullførte utdanningsnivå. Per 31.12.2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Prosent 29
- 4.4. Løpende utdanning ved utgangen av 2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Prosent 29
- 4.5. Andel som har mottatt sosialhjelp minst en gang i løpet av årene 1995-2002 (18-25 år). For de som mottok slikt tilskudd: totalt antall måneder mottatt sosialhjelp og fordelt over antall år. Fire karrieretyper 32
- 4.6. Personer siktet for bruk av narkotika en eller flere ganger i perioden 1992-2001. Fire karrieretyper. Antall og prosent 33
- 4.7. Døde i perioden 1992-2001. Antall og per 1000. Fire karrieretype..... 34

5. Sammenfatning og konklusjoner

- 5.1. Oppsummerende over indikatorer på sosiale problemer. Fire karrieretyper. Prosent. 36

Vedlegg

- A1. BIC-verdier for modellene 40
- A2. Betingede sannsynligheter for gruppetilhørighet. Etter tilskrevet gruppetilhørighet 40
- B1. Antall bosatte personer i Norge for hvert år 1992-2001. Personer født 1977 og bosatt i 1992 42
- B2. Antall personer siktet for lovbrudd hvert år i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Forbrytelser og forseelser. Forbrytelsesgrupper..... 42
- B3. Antall personer med idømt minst en ubetinget fengselsdom for hvert år 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 42
- B4. Antall siktelser innen hver forbrytelsesgruppe. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 42
- B5. Antall personer siktet for minst en forbrytelse innen hver forbrytelsesgruppe. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 43
- B6. Foreldres utdanningsnivå. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer..... 43
- B7. Antall personer med foreldre siktet for minst en forbrytelse i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 43
- B8. Antall personer med foreldre med minst en fengselsdom i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 43
- B9. Høyeste fullførte utdanningsnivå. Per 31.12.2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Antall personer ... 43
- B10. Løpende utdanning ved utgangen av 2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Antall personer 44
- B11. Antall personer yrkestilknyttet for hvert inntektsår 1994-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper..... 44
- B12. Antall personer svakt yrkestilknyttet for hvert inntektsår 1994-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper..... 44
- B13. Antall personer ikke-yrkestilknyttet for hvert inntektsår 1994-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 44
- B.14. Helt ledige arbeidssøkere per 31.12 hvert år 1995-2000. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer 44
- B.15. Yrkeshemmede arbeidssøkere med eller uten tiltak per 31.12. hvert år 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer..... 45
- B.16. Mottakere av sosialhjelp minst en gang i løpet av årene 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer 45
- B17. Antall personer som mottok sosialhjelp. 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 45
- B.18. Antall personer siktet for bruk av narkotika hvert år 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper 45

Forord

Denne rapporten er en del av prosjektet "Lovbruddskarrierer" som har foregått i to trinn, på oppdrag fra Justisdepartementet. Under prosjektets første trinn ble en datafil med siktelser mot personer for perioden 1992-2001 tilrettelagt for longitudinell analyse. En foreløpig analyse av dette materialet ble publisert i Samfunnsspeilet nr 03/04. I prosjektets andre trinn er det påkoblet ytterligere registeropplysninger fra forløpsdatabasen FD-Trygd, og resultatene presenteres samlet i denne rapporten.

Uttrekk fra FD-Trygd er gjort av Agata Wrzos-Kaminska. Takk til Tone Viljugrein, og Reid J. Stene som har lest og gitt kommentarer til rapporten underveis.

1. Innledning

Tilbakefall og gjentatt kriminalitet hos lovbrøyttere er et viktig politisk tema og et sentralt moment blant annet i forhold til å vurdere ulike kriminalitetsreducerende tiltak. Det er bred enighet om at tilbakefallet jevnt over er ganske høyt, men empirien på dette er sparsom. Dessuten er tilbakefall en vanskelig størrelse å måle. Eller rettere sagt: Det er vanskelig å finne et mål på tilbakefall som gjenspeiler virkeligheten på en god måte. Den enkleste tilnærmingen, og som vel er mest vanlig å benytte, er å bestemme en observasjonstid etter et lovbrudd, siktelse, straffereaksjon eller tilsvarende, for deretter å se om personen har minst et tilbakefall eller ikke i løpet av denne perioden, og hva slags lovbrudd dette eventuelt er. Slik gjøres det i kriminalstatistikkens tabeller over tilbakefall i løpet av en femårsperiode¹. Det er også vanlig i andre studier (f.eks. Møglestue 1996, Kristoffersen 1997, Bødal 1999, May 1999, Nilsson 2003).

Det er et noe annet spørsmål i hvilken grad de samme personer blir siktet flere ganger i løpet av et lengre tidsrom. Det er grunn til å tro at det er en stor grad av individuell variasjon både med hensyn til lovbruddsfrekvens, alder ved siktelse og i hvilken grad lovbruddsaktiviteten strekker seg over tid. For å gjøre et skille mot den enklere innfallsvinkelen på tilbakefall kan vi da snakke om forskjellige typer *lovbruddskarrierer*. Når begrepet karriere benyttes i denne sammenheng må det ikke forveksles med en utvikling med en fremgang fra amatør til profesjonell lovbrøytter, på en tilsvarende måte som karrierebegrepet benyttes i det vanlige arbeidslivet. Lovbruddskarriere benyttes her kun for å betegne en sekvens av lovbrudd over tid. Slik sett vil også enganglovbrøyttere som aldri blir siktet på nytt, kunne sies å ha en lovbruddskarriere, men denne er da kort.

På tilsvarende måte kunne man beskrive andre endringer over tid. Personene er blant annet i varierende grad sysselsatt i tidsrommet, og i varierende grad mottakere av sosialhjelp.

1.1. Alder og kriminalitet

Lovbruddsaktivitet er nært knyttet til alder. Den aggregerte sammenhengen mellom alder og kriminalitet finner man igjen i alle de vestlige land. Lovbrudd forekommer i stadig større grad frem til 18-19 årsalderen og avtar deretter gradvis utover i voksen alder. Dette er blant de mer stabile trekk ved kriminalitetsbildet både i Norge og i andre vestlige land, og er i seg selv i liten grad gjenstand for debatt. I Norge er denne sammenhengen blant annet dokumentert av Stene (2003a), og er illustrert i figur 1.1 ved aldersfordelingen til alle siktede personer i 2001. Samtidig har det skjedd endringer over tid. På 50-tallet var det 14-15-åringene som oftest ble siktet for lovbrudd i Norge, og dette forskjøv seg gradvis til det fra 90-tallet har vært 18-19-åringene som har høyest kriminalitetsfrekvens (Falck 2002). Det er også en markant forskjell mellom kjønnene, men selve aldersfordelingen har omtrent samme form for begge kjønn.

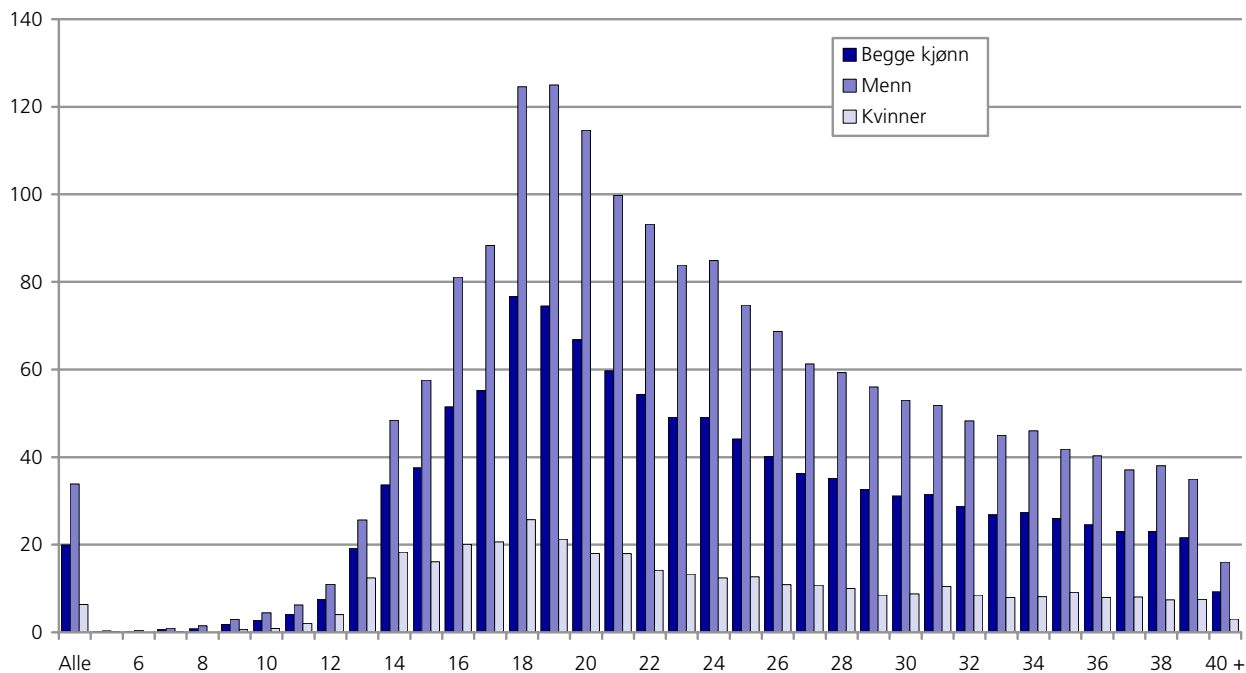
Lovbruddskarrierer er derfor ikke bare en beskrivelse av utvikling over et gitt tidsrom, men må sees spesifikt i forhold til alder. Lovbruddskarrierer beskrevet over et begrenset tidsrom for ungdom er derfor ikke nødvendigvis gyldig for andre aldersgrupper. Det er derfor av stor betydning både hvilke aldersgrupper og tidsperioder vi snakker om.

1.2. Problemstilling

Den nevnte sammenhengen mellom alder og kriminalitet er først og fremst hentet fra tverrsnittstudier, og en studie med longitudinelt design vil kunne nansere dette bildet ytterligere. I denne rapporten vil hovedvekten av analysen ha fokus på kohorten født 1977 i alderen 15 - 24 år. Dermed vil observasjonsperioden dekke de aldrene der vi forventer at lovbrudd forekommer hyppigst.

¹ NOS Kriminalstatistikk tabell 22-24.

Figur 1.1. Siktete for lovbrudd etter alder og kjønn. Per 1 000 innbyggere. 2001

Kilde: Statistikk over etterforskede lovbrudd (Stene 2003a)

Når vi snakker om personer er det engangsløvbryterne som dominerer kriminalitetsbildet. De aller fleste personer som blir siktet for lovbrudd blir kun siktet for et eneste eller svært få lovbrudd (Kyvsgaard 1998, Skarøhamar 2004). Det er derfor mulig at sammenhengen mellom alder og kriminalitet som vist ovenfor derfor først og fremst gjenspeiler i hvilken alder engangsløvbryterne begår sitt ene lovbrudd.

Denne rapporten vil gi en beskrivelse av i hvilken grad enkeltpersoner i den aktuelle kohort blir siktet for lovbrudd over tid. Fokuset vil være på forbrytelser slik at de mindre alvorlige forhold som f.eks. trafikkforseelser og nasking holdes i hovedsak utenfor analysen. Det legges vekt på å beskrive noen typiske lovbruddskarrierer og hvordan ulike typer lovbrudd fordeler seg blant personer med slike lovbruddskarrierer.

Dernest vil sammenhengen mellom forskjellige lovbruddskarrierer og livssituasjon på andre områder analyseres. Dette vil være en type levekårstilnærming med bruk av registerdata i SSB. Personer med forskjellig lovbruddskarriere beskrives ut fra enkle, men sentrale levekårskomponenter. For noen av disse levekårskomponentene kan personene følges over omtrent det samme tidsrommet, slik at vi kan se på sammenhengen mellom lovbruddskarrierer og utvikling over tid på andre områder. Utgangspunktet er lovbruddskarrierene, og problemstillingen er i hvilken grad personer med forskjellige typer lovbruddskarrierer også skiller seg fra hverandre med hensyn på sentrale levekårsindikatorer, og eventuelt hvordan dette ser ut over tid. Studien er dermed først og fremst

deskriptiv og gir et noe statisk bilde av situasjonen. Interaksjon mellom slike relaterte karrierer faller utenfor rammen for denne undersøkelsen, men antagelser og hypoteser om slike dynamiske prosesser vil bli drøftet avslutningsvis på grunnlag av empirien og noen teoretiske betraktninger.

1.3. Datagrunnlag

1.3.1. Kriminalstatistikk

Grunnlagsmaterialet for statistikken over etterforskede lovbrudd gir mulighet for å følge siktete enkeltpersoner fra 1992 og foreløpig frem til og med 2001. De tilgjengelige dataene inneholder dermed opplysninger om alle siktete personer og alle de lovbrudd disse har blitt siktet for i hele tiårsperioden f.o.m. 1992 t.o.m. 2001.

Det er kun mulig å følge siktete personer over tid hvis de har blitt registrert av politiet med fullt personnummer. Det er en del lovbrudd som blir begått av turister, sesongarbeidere, folk som venter på oppholdstillatelse og andre som derfor ikke har oppgitt norsk personnummer i politiets registre. Disse kan ikke følges over tid. Enkelte personer i materialet kan også mangle personnummer grunnet feil eller manglende registrering av politiet. For hele materialet er det 3,6 prosent av lovbruddene med siktelse mot person der det ikke er oppgitt gyldig norsk personnummer. Disse er det ikke mulig å følge gjennom flere år fordi de ikke kan identifiseres sikkert. Materialet omhandler derfor kun personer med norsk fødselsnummer i perioden 1992-2001.

At en person er siktet betyr i denne sammenheng at personen har fått en rettskraftig avgjørelse mot seg ved avsluttet etterforskning. Hvis en person har vært siktet, men siktelsen er frafalt før avsluttet etterforskning, vil personen altså ikke være med i statistikken. SSBs bruk av begrepet *siktet* er derfor ikke synonymt med tilsvarende begrep i straffeprosesslovens §82.²

Når vi her ser på siktelser over tid, må det tas stilling til hvilken tidsangivelse man skal benytte. Materialet inneholder blant annet dateringer for gjerningstidspunkt og rettskraftig avgjørelse. Det vil her bli benyttet tidsangivelse for rettskraftig avgjørelse da det er noe varierende datakvalitet når det gjelder gjerningsdatoene. Da det i en del tilfeller kan ta noe tid fra gjerningstidspunkt til ferdig etterforskning og deretter før avgjørelsen er rettskraftig, innebærer dette at noen lovbrudd som ble begått mot slutten av observasjonsperioden ikke finnes i statistikken ennå.

Når vi benytter kriminalstatistikken er det også andre momenter enn den enkelte persons "lovbruddstilbøyelighet" som spiller inn. Kontrollapparatets innsats påvirker tallene slik at en økning både kan gjenspeile økt lovbruddsaktivitet så vel som økt kontrollinnsats. Dette kan for eksempel skyldes at politiet har ulike satsningsområder over tid (Høigård 1997, Stene 2003c). I tillegg kan det også være endringer i registreringssystemer og registreringspraksis (Olaussen 1996). Dette gjør at vi ikke uten videre kan anta at det er et konstant forhold mellom registrert og uregistrert kriminalitet (mørketall), og utviklingen i den registrerte kriminaliteten er dermed ikke nødvendigvis lik utviklingen i den virkelige mengden lovbrudd. For eksempel viser registrert voldskriminalitet siste 10 år en økning, mens offerundersøkelser over samme periode viser et stabilt nivå (Stene 2003b).

Det er et forhold som her må nevnes spesielt, og det er knyttet til politiets registreringspraksis når en person har begått flere lovbrudd ved samme anledning. Før 1994 var det vanlig at politiet registrerte kun ett lovbrudd, blant annet når flere handlinger ble begått mot samme offer, og et lovbruddet ble begått for å bane vei for et annet.³ Fra og med midten av 1990-tallet ble denne praksisen endret slik at hvert lovbrudd som kunne utgjøre et selvstendig punkt i siktelsen ble registrert. Dette har konsekvenser for denne analysen, ved at de som ble siktet mot slutten av 1990-tallet har en tendens til å bli siktet for et høyere *antall lovbrudd* enn de som ble siktet på begynnelsen av 1990-tallet. Det vil imidlertid ikke påvirke *antall personer* som ble siktet.

1.3.2. FD-Trygd

Alle data om andre forhold enn kriminalitet er hentet fra SSBs forløpsdatabase FD-Trygd som dekker hele den norske befolkning fra og med 1992. Forløpsdataene gir oss opplysninger om når en hendelse inntreffer, som for eksempel avsluttet utdanning,⁴ sysselsetting, død eller utvandring/innvandring etc. Det er dermed mulig å undersøke utvalgets levekår på ethvert tidspunkt i perioden med disse dataene. Databasen er ikke oppdatert helt frem i dag på alle temaområdene. Av de opplysningene som er benyttet i denne rapporten, har data om demografi og arbeidssøkere kun vært tilgjengelig tom. år 2000. For sosialhjelp og inntekt har det vært tilgjengelige opplysninger tom. 2002, og for de resterende data ut år 2003.

Manglende demografiopplysninger for 2001 har en viss betydning i de deler av rapporten der det regnes rater av bosatte i de enkelte år. Et eksempel er analysene i kapittel 3 der det regnes siktelsesrater per år, og her er det tatt hensyn til flytting ut og inn av landet i tillegg til dødsfall. I disse tilfellene benyttes tall for 2000 minus de personene som emigrerte eller døde i løpet av 2000.

1.3.3. Utvalg

Analysene tar utgangspunkt i personer som ble født i 1977. Antallet personer i denne kohorten endrer seg noe i tiårsperioden, blant annet grunnet inn- og utvandring. I 1992 var det 52 000 bosatte personer fra denne kohorten, og i 2001 var antallet økt til 54 000 personer. For å ha en nærmere bestemt populasjon å sammenligne med tas det her utgangspunkt i alle personer i denne kohorten som var bosatt i Norge i 1992. Dette er til sammen 52 163 personer. Personer som flyttet til landet etter dette, eller som var midlertidig bosatt i et annet land i 1992, er ikke med i utvalget. Noen av personene i dette utvalget kan imidlertid ha flyttet ut av landet etter 1992.⁵

Analysene omfatter personer som ble født i 1977 og som var bosatte i Norge i løpet av 1992. Disse fylte 15 år i løpet av 1992, og 24 i løpet av 2001. De følges så gjennom de aktuelle registrene så langt frem som mulig. Dvs. tom. 2001 gjennom kriminalstatistikken, frem tom. 2000 eller 2003 for de andre statistikkene (jf. ovenfor). Utvalget består altså av samtlige personer i denne kohorten og ikke bare siktede personer slik som i tidligere publiserte resultater fra prosjektet (Jf. Skarðhamar 2004).

² For nærmere informasjon se <http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudde/om.html>

³ For nærmere informasjon se <http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudda/om.html> og Olaussen (1996).

⁴ Data for utdanning hentes fra Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB) via FD-Trygd.

⁵ Denne avgrensningen skiller seg fra tidligere publiserte resultater (Skarðhamar 2004). Grunnen til det er at en slik avgrensning forutsetter tilgang på demografiske opplysninger for hele kohorten som ikke var tilgjengelig på det tidspunktet.

I løpet av en tiårsperiode er det en del folk som flytter ut av landet eller dør. Noen som flytter ut av landet vil også flytte tilbake til Norge etter en tid. Slik avgang fra utvalget vil kunne påvirke resultatene. I alle analysene i denne rapporten er dette tatt hensyn til ved at personer teller med i populasjonen det året de emigrerer eller dør, men ikke de påfølgende år. Tilsvarende vil personer som flytter tilbake telle med fra og med det året de er bosatt.

2. Forekomst av lovbrøyttere⁶

2.1. Registrerte og ikke-registrerte lovbruddskarrierer

Det har blitt antatt at det er en relativt liten gruppe personer som står for en uforholdsmessig stor andel av lovbruddene. At det er noen personer som er mer aktive lovbrøyttere enn andre, finnes det også empirisk dekning for i internasjonale studier (Balvig 1981, Kyvsgaard 1998, Farrington et al. 2003). På den annen side blir det hevdet at det ikke er så stor forskjell på de registrerte lovbrøytterne og folk flest. Det er snarere "nyanser i grått", da vi alle har større eller mindre synder på samvittigheten (Christie 1982). Ved å følge en kohort kan vi se nærmere på disse forskjellene og si noe om hvor utbredt lovbrudd er, men det er bare nyansene blant de registrerte lovbrøytterne det er mulig å si noe om. Det er ikke dermed sagt at de personene som ikke har blitt siktet for lovbrudd er uskyldige, eller at de registrerte lovbrøytterne kun har begått de lovbruddene de er siktet for.

Et første viktig poeng er at for størsteparten av lovbruddene er gjerningspersonen ukjent. Oppklaringsprosenten varierer litt fra år til år i perioden, men ligger stort sett rundt 30 prosent. Vi vet ikke i hvilken grad de uoppklarte lovbrudd blir begått av personer som også er siktet for andre forhold, eller om det er helt andre personer som står for disse lovbruddene. Vurderinger av utbredelse av *den virkelige kriminaliteten* blir derfor svært usikkert. På den ene siden kan man tenke seg at de som har blitt siktet en gang, lettere blir siktet på nytt fordi de er kjent av politiet og dermed lettere blir kontrollert på nytt. På den annen side kan det også være slik at man er så lite erfaren ved første lovbrudd, at engangsløvbryterne dermed har større sannsynlighet for å bli tatt. Det er grunn til å tro at oppdagelsesrisikoen for det enkelte lovbrudd er høyest for engangsløvbryteren, men at det er en meget liten gruppe som står for det aller meste av den totale mengden begåtte lovbrudd (Balvig 1981, Pedersen 2000). En engelsk studie viser også et tilsvarende bilde ved å påpeke at de mest aktive lovbrøytterne har en stor

sannsynlighet for å bli tatt av politiet før eller senere, men at de blir tatt for en mindre andel av sine lovbrudd enn de mindre aktive lovbrøytterne. Samtidig varierte oppdagelsesrisikoen betydelig både mellom forskjellige typer lovbrudd og i forhold til gjerningspersonens alder (Farrington et al. 2003). Det er derfor flere grunner til å tro at registrerte lovbruddskarrierer ikke nødvendigvis tilsvarer den virkelige lovbruddskarrieren. I denne sammenhengen er det derfor viktig å fastholde at dette er en analyse av *registrerte* lovbruddskarrierer.

2.2. Forekomst av lovbrøyttere i en kohort

Ved å følge et enkelt årskull av unge over tid kan vi si noe mer om hvordan lovbrudd henger sammen med alder, og hvor normalt eller avvikende det er å begå lovbrudd. Lovbrudd er mer aktuelt i visse aldersgrupper enn i andre, og dette henger igjen sammen med hvilken type lovbrudd det er snakk om, og risiko for en videre lovbruddskarriere. Når vi kun har tilgjengelige data for perioden 1992-2001 er det av stor betydning hvilken gruppe vi velger å se nærmere på. Dette fordi de enkelte kohorter naturligvis vil være i forskjellige aldre i den aktuelle perioden. Å bli siktet for lovbrudd er mest vanlig fra midten av tenårene og frem til midten av tyveårene med en topp ved omtrent 18-19 års-alderen (Stene 2003a). På den annen side vet vi fra den offisielle kriminalstatistikken at det også er siktede personer helt ned i femårsalderen.⁷ Ved å følge årskullet født 1977 har vi tilgjengelige data om disse personene fra og med det året de fyller 15 år og frem til det året de fyller 24 år. Vi kan da ikke være sikre på å få med oss debutlovbruddet eller lovbrudd begått i mer voksen alder. Men vi kan være desto mer sikre på å dekke de viktigste aldersperiodene for registrert lovbruddsaktivitet for denne kohorten. Det er også naturlig å følge kohorten fra og med det året de fyller 15 år, siden de da kommer over den kriminelle lavalderen.

2.2.1. En av ti siktet for forbrytelser

I tabell 2.1 ser vi at i dette utvalget ble 11 000 siktet for minst ett lovbrudd i løpet av perioden 1992-2001.

⁶ Dette kapittelet er en noe omarbeidet versjon av tidligere publisert artikkel "Noen få dominerer kriminalitetsbildet" (Skarðhamar 2004). Tallene avviker noe av grunner angitt i kapittel 1 ovenfor.

⁷ URL: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/

Dette utgjør 21 prosent av hele dette årskullet. Lovbrudd er imidlertid mest utbredt blant menn, og blant disse er det 33 prosent som blir siktet for minst ett lovbrudd. Tilsvarende andel for kvinner er 9 prosent.

Nesten alle de siktede (17 prosent) er siktet for minst en forseelse, men omtrent halvparten av de siktede (10 prosent) er siktet for minst en forbrytelse. Forseelser utgjør de minst alvorlige forholdene, og å påpeke at forseelser er utbredt kan derfor kanskje virke noe mindre interessant. Forseelsene er i stor grad trafikklovbrudd, nasking og brudd på diverse bestemmelser utenfor straffeloven. Hvis man avgrenser seg til å se kun på forbrytelsene, innebærer det at vi kun er interessert i de noe mer alvorlige forhold. Det kan innvendes at også forseelser er alvorlig. Blant forseelsene er det særlig trafikkriminalitet som forekommer oftest, og slike ting som promillekjøring og ulovlig bilkjøring i høy hastighet med påfølgende personskade kan være svært alvorlig for dem det gjelder. En avgrensning til forbrytelser gjør likevel at det er snakk om handlinger som folk flest i større grad forbinder med "kriminalitet". Det var omtrent 5 000 personer i kohorten født 1977 som ble siktet for minst en forbrytelse i løpet av observasjonsperioden. Det er med andre ord 10 prosent som ble siktet for alvorligere forhold i løpet av den aktuelle tiårsperioden.

Det er allment kjent at det er forskjell på i hvilken grad menn og kvinner blir registrert for lovbrudd (Høigård 1993, Stene 2003a). Forskjellen mellom kjønnene er stor også i dette materialet. Det var 16 prosent av mennene og 3 prosent av kvinnene som ble siktet for forbrytelser. Å bli siktet for lovbrudd må derfor sies å være langt mer utbredt blant gutter enn for jenter, og forskjellen blir særlig stor når vi kun ser på forbrytelser. Andelen gutter som blir siktet for minst en forbrytelse er så høy at vi i hvert fall kan slå fast at lovbrudd ikke er helt uvanlig, heller ikke når det gjelder forbrytelser.

Tabell 2.1 Andel av kohorten født 1977 siktet for minst ett lovbrudd, minst en forseelse, minst en forbrytelse og fordelt etter antall siktelser for forbrytelser i perioden 1992-2001. Menn og kvinner

	I alt		Menn		Kvinner	
	Antall	Prosent av kohort	Antall	Prosent av kohort	Antall	Prosent av kohort
Personer i alt	52 163	100	26 685	100	25 478	100
Siktet i alt	10 988	21,1	8 821	33,1	2 167	8,5
Siktet for forseelse	8 852	17,0	7 234	27,1	1 618	6,4
Siktet for forbrytelse	5 176	9,9	4 343	16,3	833	3,3
1 forbrytelse	2 248	4,3	1 774	6,6	473	1,9
2-3 forbrytelser	1 282	2,5	1 091	4,1	191	0,7
4-10 forbrytelser	1 064	2,0	937	3,5	127	0,5
11-30 forbrytelser	417	0,8	386	1,4	32	0,1
>30 forbrytelser	165	0,3	155	0,6	10	< 0,0

Selv om de aller fleste ble siktet kun en gang, var det nesten 6 prosent av kohorten som ble siktet for mer enn en forbrytelse i løpet av tiårsperioden. Blant guttene ble nærmere 10 prosent siktet for mer enn en forbrytelse. De fleste av disse ble siktet for forholdsvis få forbrytelser, og en veldig liten andel på omtrent en halv prosent som ble siktet for mer enn 30 forbrytelser hver. For jentene utgjør andelen av kohorten som ble siktet mer enn en gang, drøye 1 prosent. Kjønnforskjellene blir altså enda tydeligere når lovbruddsfrekvensen øker.

Forbrytelser kan dermed sees som en ikke helt uvanlig hendelse blant gutter i denne alderen. Jenter er derimot i liten grad involvert i forbrytelser. Blant jenter som begår slike lovbrudd, er det også langt mindre vanlig med gjentatte lovbrudd. Det er derfor først når det er snakk om gjentatte lovbrudd at man kan snakke om avvikende eller unormal atferd, i hvert fall når det gjelder gutter. Her kan man også si at det er en glidende overgang fra de lite aktive lovbrysterne til de mest aktive. Det er dermed en noe uklar grense for når lovbruddsaktiviteten representerer en sterkt avvikende atferd.

2.2.2. Noen få er svært aktive

Ut fra det foregående er det opplagt at det er stor forskjell på i hvilken grad ungdom blir siktet for lovbrudd. Det gjenstår å si noe om hvor stor andel av forbrytelsene hver av gruppene vist i tabell 2.1 er siktet for. Siden vi følger en bestemt kohort, er det mest rimelig å se gruppenes andel av den samme kohortens registrerte kriminalitet. Utgangspunktet blir derfor totalt antall forbrytelser der antatt gjerningsperson er fra 1977-kohorten, og hvor stor andel av disse som kan tilbakeføres til de enkelte gruppene av personer. Vi snakker altså om andelen av lovbrudd med kjent gjerningsperson. I tabell 2.2 er disse andelene regnet ut.

De 5 000 siktede personene i denne kohorten er siktet for til sammen 29 000 forbrytelser. Vi kan også si at de siktede personene i gjennomsnitt er siktet for 5,5 forbrytelser hver. Men guttene er siktet for flere forbrytelser enn jentene både totalt sett og per person. Å regne gjennomsnittlig antall forbrytelser er imidlertid av begrenset verdi da disse forbrytelsene er svært ujevnt fordelt.

Det er mest vanlig både for gutter og jenter å bli siktet for kun en forbrytelse. Likevel er disse engangsløvbrysterne siktet for en forholdsvis liten andel av alle forbrytelsene. Litt under halvparten av personene står for kun 8 prosent av lovbruddene. Engangsløvbrysterne er dermed, på tross av sitt relativt store antall personer, siktet for kun et lite mindretall av de oppklarte lovbruddene. Disse personene kan i utgangspunktet antas å være vanlig ungdom med ellers ikke spesielt avvikende atferd (Balvig 1981). Denne kriminaliteten er typiske engangshendelser, og personenes lovbruddskarriere slutter etter denne ene gangen.

Tabell 2.2. Personer siktet for forbrytelser og andel av registrerte forbrytelser begått av 1977-kohorten. Kjønn og antall forbrytelser begått av gjerningspersonene

	I alt		Menn		Kvinner	
	Prosent av personer N=5 176	Prosent av forbrytelse N=28 599	Prosent av personer N=4 343	Prosent av forbrytelser N=25 870	Prosent av personer N=833	Prosent av forbrytelser N=2 729
1 forbrytelse	43	8	41	7	57	17
2-3 forbrytelser	25	11	25	10	23	16
4-10 forbrytelser	21	22	22	22	15	27
11-30 forbrytelser	8	25	9	25	4	20
>30 forbrytelser	3	35	4	36	1	20
I alt	100	100	100	100	100	100

Det stiller seg derimot noe annerledes for de mest aktive flergangsforbryterne. Nesten to tredjedeler av forbrytelsene blir begått av omtrent 11 prosent av de registrerte forbryterne. Den lille og mest aktive lov- brytergruppen, som er siktet for mer enn 30 forbrytel- ser, står alene for 35 prosent av forbrytelsene med kjent gjerningsperson. Disse utgjør en svært liten gruppe på bare 155 gutter og 10 jenter. En nærmere analyse av disse har blitt gjort tidligere (Skarðhamar 2004) og vil ikke bli gjentatt her da det vil bli lagt vekt på andre typer fremstillinger.

3. Karrierebeskrivelser

3.1. Andel siktede som funksjon av alder

I forrige kapittel så vi at det var en forholdsvis høy andel personer som ble siktet for forbrytelser minst en gang i løpet av en observasjonsperiode på 10 år, men personene blir rimeligvis siktet på forskjellige tidspunkt i perioden. Figur 3.1 viser andelen av personer i utvalget som ble siktet hvert år i observasjonsperioden. Her kan altså hver person bli telt flere ganger, men kun en gang hvert år.

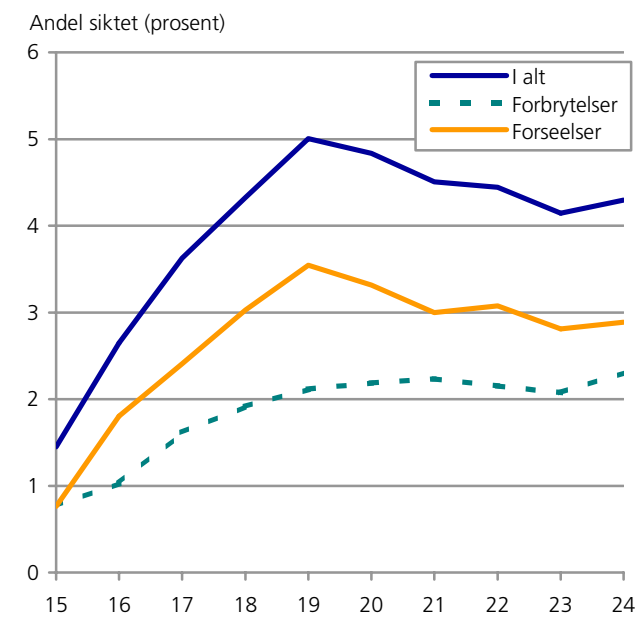
Det er en forholdsvis lav andel av kohorten (på det meste omtrent 5 prosent) som blir siktet for et eller flere lovbrudd i hvert enkelt år. Denne andelen endrer seg over tid og vi kan betrakte dette som en utviklingskurve der andelen siktede er en funksjon av alder. Andelen som blir siktet hvert år øker sterkt fra 15 til 19-årsalderen, for deretter å synke noe. Ut fra den aggregerte sammenhengen mellom alder og siktelser vist i figur 1.1 skulle vi forventet en slik nedgang i 20-årene, men for denne kohorten ser vi at et slikt mønster gjelder kun for forseelsene.⁸ Andelen som blir siktet for forbrytelser har den samme økningen frem til 20-årsalderen, men blir ikke etterfulgt av en nedgang.

De ulike typer lovbrudd forekommer heller ikke like hyppig i de forskjellige aldre. Dette er blant annet dokumentert i Stene (2003a). Figur 3.2 viser tilsvarende kurver per år for noen av de største gruppene forbrytelser og en samlekategori for de resterende forbrytelsene. Her er det altså andelen av personer i kohorten som ble siktet for minst en forbrytelse i hver kategori per år. Disse kurvene viser forholdsvis store avvik fra kurvene i figur 3.1 Vinningsforbrytelser har en topp ved 18-årsalderen, men reduseres utover i 20-årene. Voldsforbrytelser øker derimot frem til 20-års-

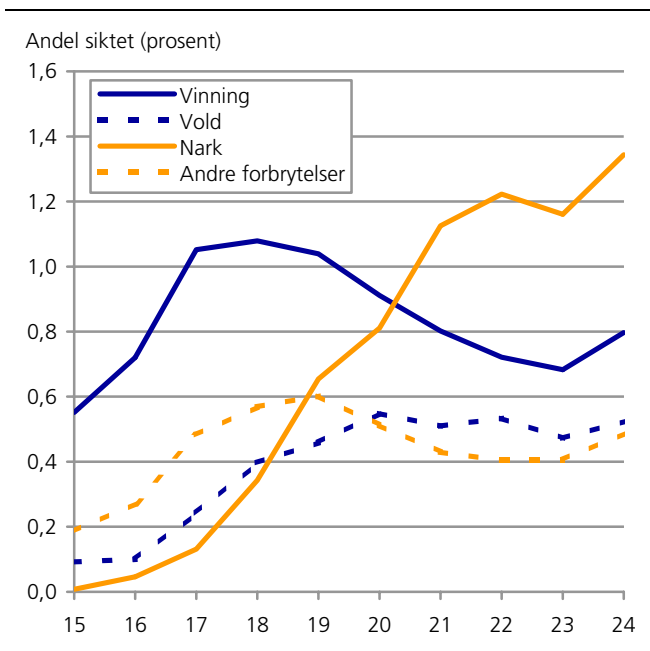
⁸ Siden vi her følger en enkelt kohort over et lengre tidsrom vil utviklingen i andel som blir siktet også være påvirket av politiets prioriteringer i perioden. Siktelse for visse lovbrudd, som for eksempel bruk og besittelse av narkotika, er særlig et resultat av politiets initiativ. Det kan dermed også være en viss "periodeeffekt" i disse dataene. Det er enkelte indikasjoner på at vektlegging av den strafferettslige kontrollen generelt har økt mot slutten av nittitallet (se f.eks. Stene 2003c, Estrada 2004). Dette er en mulig årsak til at utviklingskurven ikke avtar så sterkt som man kunne forventet. En slik periodeeffekt vil det imidlertid ikke være mulig å si noe tilstrekkelig sikkert om til å kunne kontrollere for det i analysen.

alderen og blir liggende stabilt her ut perioden. Siktede for narkotikakriminalitet øker derimot gjennom hele perioden og viser ingen tegn til nedgang ved 24-årsalderen. Siktelser for de resterende lovbruddstyper har en utvikling som ligner mer på vinningskriminalitet, men på et mye lavere nivå. Det ser altså ut til å ikke bare være en sterk sammenheng mellom alder og lovbrudd generelt, men også en sammenheng mellom alder og spesifikke typer lovbrudd. Dette kan skyldes at lovbrysterne endrer lovbruddsmønstre over tid for eksempel slik at de som begikk tyveri i ungdomsårene etter hvert også begår narkotikakriminalitet senere. Men det kan også være slik at det er forskjellige personer som blir siktet i de forskjellige aldersgruppene slik at alderen er vesentlig for hvilken type lovbrudd man blir siktet for.

Figur 3.1 Personer siktet for lovbrudd hvert år i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Forbrytelser og forseelser. Prosent av alle i hvert alderstrinn

Figur 3.2. Personer siktet for lovbrudd hvert år i perioden 1992-2001. Etter ulike typer forbrytelser. Prosent av alle i hvert alderstrinn

Vi kan betrakte at disse kurvene som sannsynligheten for siktelse som funksjon av alder, men der sannsynligheten for siktelse er lik for alle personer i hele kohorten. At sannsynlighet for siktelse er lik for alle er nok ikke en realistisk antagelse. Siktelse er rimeligvis først og fremst påvirket av i hvilken grad personen har begått lovbrudd (Balvig 1981, Pedersen 2000, Farrington et al. 2003) og eventuelt hvor stor oppdagelsesrisikoen er. Folk flest er ikke så lovlydige at sannsynligheten for å bli siktet er lik null, og ingen har en så kriminell livsstil at det er 100 prosent sikkert at de blir siktet på nytt. Det er mer rimelig at sannsynlighet for siktelse er mer ujevnt fordelt mellom disse ytterpunktene.

Vi vet allerede at de fleste som ble siktet i denne perioden ikke ble siktet på nytt. Vi vet også at de som ble siktet for forholdsvis mange lovbrudd er en nokså liten gruppe. Det er derfor grunn til å tro at denne kurven i stor grad blir påvirket av når engangslovbryterne blir siktet. Vi kan dermed tenke oss at denne kurven i virkeligheten er et sammensatt produkt av subpopulasjoner med forskjellige utviklingskurver. Det kan for eksempel tenkes at det er tre hovedgrupper i befolkningen: ikke-lovbrytere, engangslovbrytere og flergangslovbrytere. Ikke-lovbryterne bidrar ikke til denne utviklingskurven i det hele tatt. Engangslovbryterne har en jevnt lav sannsynlighet for å bli siktet, og flergangslovbryterne har en høy sannsynlighet for å bli siktet. For hver av disse hypotetiske gruppene kan man også tenke seg at sannsynligheten for siktelse vil variere ulikt over tid. Selv om det kanskje er slik at de mest aktive lovbyrterne står for en stor del av lovbruddene, er det kanskje engangslovbryterne som slår ut i den siktelsesraten fordi disse er så mange flere enn flergangslovbryterne og de blir kanskje oftest siktet ved 20-årsalderen.

3.2. Metode: En gruppebasert tilnærming

3.2.1. Rasjonale for gruppebaserte metoder

En studie av lovbruddskarrierer bør forsøke å si noe om variasjonen i forekomst av forskjellige typer lovbruddskarrierer i populasjonen og hvor mange som kan sies å ha slike lovbruddskarrierer. I kapittel 2 ble populasjonen delt inn etter hvor mange lovbrudd de hadde blitt siktet for. Dette er en enkel og oversiktlig måte å tilnærme seg denne problemstillingen på, men den tar ikke hensyn til utviklingen over tid, kun summen av hendelser i et tidsrom. Et annet problem ved en slik tilnærming er at grupperingene er svært subjektivt og til dels tilfeldig bestemt ut fra hva som kan oppfattes som mer eller mindre rimelig. Det er derfor ønskelig å benytte en annen type gruppering.

Resten av denne rapporten vil derfor basere seg på metoder som har blitt svært mye benyttet i denne typen problemstillinger i kriminologien de siste ti årene etter at de ble introdusert av Nagin & Land (1993). Formålet er å si noe om kurvene vist i figur 3.1 og 3.2 kan sies å bestå av flere subpopulasjoner eller grupper med forskjellig utvikling av sannsynlighet for siktelse som funksjon av alder. Personer som har tilnærmet lik utvikling over tid grupperes sammen, og deres utviklingskurver estimeres. Den statistiske modellen som benyttes betegnes gjerne som "finite mixture modell" eller "nonparametric mixture modell". Det følgende må ikke betraktes som en uttømmende forklaring av denne typen modeller. For en grundigere fremstilling av disse metodene se f.eks. Nagin & Land (1993), Roeder et al (1998), Nagin (1999), Jones et al. (2001) og Nagin (2005). Her skal det kun gjøres rede for noen grunnleggende prinsipper. Noen detaljer er gjengitt i et appendiks.⁹

I et livsløpsperspektiv kan vi forvente at enhver handling er betinget både av de umiddelbart gitte forhold, men også formet av tidligere erfaringer. Det er slik sett ikke nødvendigvis rimelig å se hvert enkelt lovbrudd kun som enkeltstående tilfeller, men bør sees i lys av den enkeltes tidligere erfaringer med lovbrudd og utvikling av personens generelle livssituasjon. Det er da et spørsmål om det er hensiktsmessig å søke å forklare hvert enkelt lovbrudd, eller om man i stedet må gripe videre og tolke sekvenser av lovbrudd innenfor hele eller deler av en lengre tidsperiode eller hele livsløpet. En måte å nærme seg dette på er altså å identifisere det som her blir kalt typiske "lovbruddskarrierer". Fenomenet som skal forklares blir da i mindre grad det enkelte lovbrudd, men hele sekvensen av lovbrudd over tid. Man kan si at fenomenet som skal forklares blir redusert fra et knippe - eller kanskje

⁹ Estimering av modellen gjøres ved bruk av programvaren Proc Traj for SAS (Jones et al. 2001). Denne prosedyren er en programvare utviklet utenfor SAS Instituttet og er fritt tilgjengelig fra http://aeolus.heinz.cmu.edu/docs/Special_Project/Trajectory/index.htm

svært mange - enkelthendelser (sekvenser av enkeltlovbrudd per person) til noen færre, grovere kategorier som vi kan si representerer de forskjellige typer lovbruddskarrierer. Denne måten å analysere lovbruddskarrierer på er slik sett en måte å forenkle de observerte dataene til noen grovere kategorier av fenomener.

Videre må man anta at noen lovbruddskarrierer er mer typiske enn andre. Et utgangspunkt er å anta at det finnes tre hovedtyper av lovbruddskarrierer. F.eks. er det nok mest vanlig å ha en turbulent periode i løpet av ungdomstiden der det kanskje blir begått et og annet tilfeldig lovbrudd, men slutter så med dette etter hvert som man blir eldre. Ønske om jobb, egen bolig og familiedanning er lite forenlig med en livsstil med lovbrudd. En annen forventet typisk utvikling er en liten gruppe personer som dropper ut av skolen og blir unge sosialklienter uten arbeid. Noen av disse blir bostedsløse og får betydelige problemer med rusmisbruk der lovbrudd blir en del av hverdagen. I tillegg har vi selvsagt de som aldri begår noe lovbrudd i det hele tatt (eller aldri blir tatt for de lovbruddene de begår). Mellom disse ytterpunktene kan vi forvente å finne alle mulige slags avskygninger som er mer eller mindre utbredt. Når vi her opererer med grupper av personer med tilnærmet lik utvikling over tid er dette derfor ikke et uttrykk for at man forutsetter at det finnes distinkte typer lovbruytere i virkeligheten. I dette tilfellet kan vi heller anta at det er en kontinuerlig fordeling av slike karrieretyper, men at en slik gruppering beskriver en tilstrekkelig god forenkling av datamaterialet.

... the assumption that the population is composed of distinct groups is unlikely to be strictly correct. Instead, the groups are intended as an approximation of an underlying continuous process. (...) the purpose of such taxonomies is generally to draw attention to differences in the causes and consequences of different developmental trajectories within the population rather than to suggest that the population is composed of distinct groups. (Nagin & Tremblay 2001 s. 28).

Metoden grupperer individene retrospektivt etter allerede observert handlingsmønster, og ikke etter personlige egenskaper som sådan. Det er altså grupperinger av folk som allerede har oppført seg tilnærmet likt over et lengre tidsrom.¹⁰ Det kan dermed også være en viss variasjon innad i gruppene, men variasjonen innad i gruppene er mindre enn variasjonen mellom gruppene.

Det er med dette ikke sagt noe om årsakene til at personene oppfører seg tilnærmet likt. Det kan godt tenkes et uendelig antall forskjellige forhold og omstendigheter som leder til det samme utfall. Den antatte bakenforliggende årsaken behandles her som en hypotetisk eller "latent" variabel som ikke eksisterer i den virkelige verden, og bør ikke tolkes som uttrykk for personlighetstyper eller representere andre faktiske personlige egenskaper. Hensikten med metoden er å henlede oppmerksomheten mot forskjellige typiske observerte utviklingskurver uten å nødvendigvis derigjennom ta stilling til årsaker.

3.2.2. Modellspesifikasjon

Ovenfor er det nevnt at politiets registreringsrutiner har forandret seg noe i løpet av 90-tallet (jf. avsnitt 1.3). Dette påvirker hva slags metoder som kan benyttes for å beskrive lovbruddskarrierene. I den kriminologiske litteraturen har det vært vanlig å estimere gjennomsnittlig *antall* lovbrudd per tidsenhet for de forskjellige latente gruppene¹¹. Dette er ikke noen god løsning for dette materialet siden det trolig ble registrert flere lovbrudd per person mot slutten av 90-tallet enn på begynnelsen av 90-tallet. Dette har imidlertid ikke betydning for antall *personer* som ble siktet hvert år. Det er dermed mulig å i stedet analysere sannsynligheten for at en person skal bli siktet for hvert år. Vi lar derfor variabelen $Y = (y_1, y_2, \dots, y_T)$ være en dikotom variabel der utfallet er om man blir siktet i løpet av året eller ikke. For hvert år har variabelen verdien 0 om personen ikke ble siktet og verdien 1 hvis han ble siktet. Det benyttes så en logistisk modell der oddsen for å bli siktet for hvert enkelt år estimeres. Modellen tar altså ikke hensyn til *antall* siktelser per år, bare om personen ble siktet det året eller ikke.

Vi antar at det finnes et visst antall grupper med ulik utvikling over tid. Hver av disse gruppene lovbruddsaktivitet over tid kan beskrives som en polynom funksjon av alder slik at lovbruddstilbøyeligheten kan både stige og synke over tid. Metoden er diskutert mer i detalj av andre (se bl.a. Nagin & Land 1993, Jones et al. 2000, Bushway et al. 2001, Nagin 2005), så her skal kun noen hovedtrekk nevnes. Følgende funksjon ble estimert:

$$\text{logit}(Y_{it}^k) = \beta_0^k + \beta_1^k (AGE)_{it} + \beta_2^k (AGE^2)_{it} + \beta_3^k (AGE^3)_{it},$$

der $Y = (y_1, y_2, \dots, y_T)$ betegner den longitudinelle sekvens av hendelser over T tidsperioder for person i gitt tilhørighet til latent gruppe k . AGE er person i sin alder i år t , og AGE^2_{it} og AGE^3_{it} er henholdsvis kvadratet og kubet

¹⁰ Et viktig spørsmålet er da om denne metoden er tilstrekkelig god til å avdekke slike underliggende fordelinger. Brame et al. (2004) og Nagin (2005) argumenterer for, på grunnlag av simuleringsforsøk, at det fungerer tilfredsstillende.

¹¹ Disse modellene vil normalt gi tilsvarende resultat med hensyn til antall latente grupper.

av personens alder¹² i år t , og parametrene β_0^k , β_1^k , og β_3^k strukturerer kurvens form for hver gruppe k og kan variere fritt mellom gruppene. Modellen tillater altså i utgangspunktet både økning og reduksjon i lovbruddstilbøyelighet over tid. Det endelige resultatet er et visst antall forskjellige grupper bestående av personer med et tilnærmet likt lovbruddsmønster over tid.

Når man i analysen har undersøkt i hvilken grad det finnes subpopulasjoner med forskjellige utviklingskurver, melder det seg spørsmålet om de også skiller seg fra hverandre med hensyn på andre forhold. Her vil vi være interessert i om det er forskjeller i deres livssituasjon. Lovbruddskarrierene beskrevet ovenfor er bare en tilnærming og beskriver typiske *gjennomsnittlige* utviklingstrekk. "Gjennomsnittlige mennesker" eksisterer selvsagt ikke i den virkelige verden, men er en abstraksjon. Derimot kan man gjøre en vurdering av i hvilken grad enkeltpersoner ligner på en nærmere bestemt gjennomsnittlig størrelse. Det er altså ikke mulig å si med *sikkerhet* at en person tilhører noen av disse typene lovbruddskarriere, men man kan gi et mål på i hvilken grad personens observerte lovbruddsmønster likner den ene eller andre karrieretypen. Det har slik vært vanlig å tilskrive de virkelige personene til en teoretisk gruppetilhørighet etter hvilken gruppe det er mest *sannsynlig* personen tilhører. Dette muliggjør at man kan sammenligne gruppene med hensyn på andre variable. Denne prosedyren er i følge Nagin "among the most useful products of the group-based modeling approach" (Nagin 1999 s. 149), og jeg følger her samme fremgangsmåte. Kort sagt regner man ut sannsynligheten for hvert individ for å tilhøre hver enkelt latente gruppe k ut fra de observerte variablene Y , der altså k er karrieretypene vist i figur 3.7 og Y er personens observerte lovbruddsmønster i perioden 1992-2001. Prinsippet ved en slik gruppering er altså at hver enkelt person blir tilskrevet den latente gruppen det er mest sannsynlig at de tilhører gitt personens observerte lovbruddsforløp. Dette kan uttrykkes som:

$$P(k | Y) = \frac{P(Y_i | k)\pi_k}{\sum_k P(Y_i | k)\pi_k}$$

der $P(Y_i | k)$ er den estimerte sannsynligheten for å observere person i sitt forløp gitt at vedkommende tilhører gruppe k , og π_k er andelen personer i gruppe k . Hver person har dermed en gitt sannsynlighet for å tilhøre hver av de latente gruppene gitt deres observerte lovbruddskarriere, men blir tilskrevet den gruppen med størst estimert sannsynlighet (Nagin 1999, Roeder et al. 1999). Siden hver person har en gitt sannsynlighet for å tilhøre hver enkelt gruppe, vil disse sannsynlighetene summeres til 100 prosent slik at for hver enkeltperson vil

¹² Alderen er her reskalert til alder/100. Reskalering av aldersvariabelen påvirker ikke resultatet av modellen, men gjør det lettere for programvaren å tilpasse modellen.

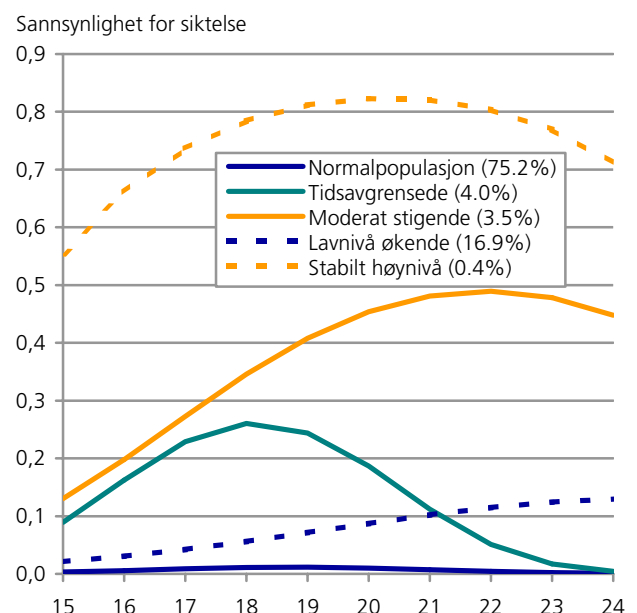
$$\sum_1^K P(K_k | Y) = 1 .$$

Slik blir en person som kun blir siktet i et fåtall av årene, tidlig i observasjonsperioden tilskrevet en gruppe, og personer som blir siktet alle eller nesten alle årene, tilskrevet en annen gruppe. Dette kaller vi betingede sannsynligheter for å tilhøre en latent gruppe. Hver enkelt person blir så *tilskrevet* å tilhøre en gruppe ut fra sannsynlighetsbetraktninger.¹³ Man må altså ikke fristes til å tolke den latente variabelen som en personlig egenskap som eksisterer i den virkelige verden. Dette er særlig presisert av Sampson et al. (2004) og Nagin (2004). Personers tilhørighet i en gruppe er derfor ikke absolutt, men har en viss usikkerhet i seg selv. For detaljer, se appendiks. Analysene i avsnitt 3.4 og kapittel 4 vil gjennomgående basere seg på en slik gruppering av individene.

3.3. Estimering av lovbruddskarrierer

Før en lovbruddskarriere kan beskrives må det bli klart hvilke hendelser vi ønsker å inkludere i beskrivelsen. Vi kan velge å ta hensyn til alle typer lovbrudd eller bare visse typer lovbrudd. Her er det først gjort en analyse av alle siktelsener (inkludert forseelser), og resultatene er vist i figur 3.3¹⁴ Resultatet viser fem forskjellige typer lovbruddskarrierer, og for å forenkle fremstillingen noe er hver av disse karrieretypene gitt en betegnelse som beskriver de forskjellige utviklingskurvene.

Figur 3.3. Estimerte sannsynlighet for siktelse for alle typer lovbrudd. Latente utviklingskurver.¹ Logistisk modell

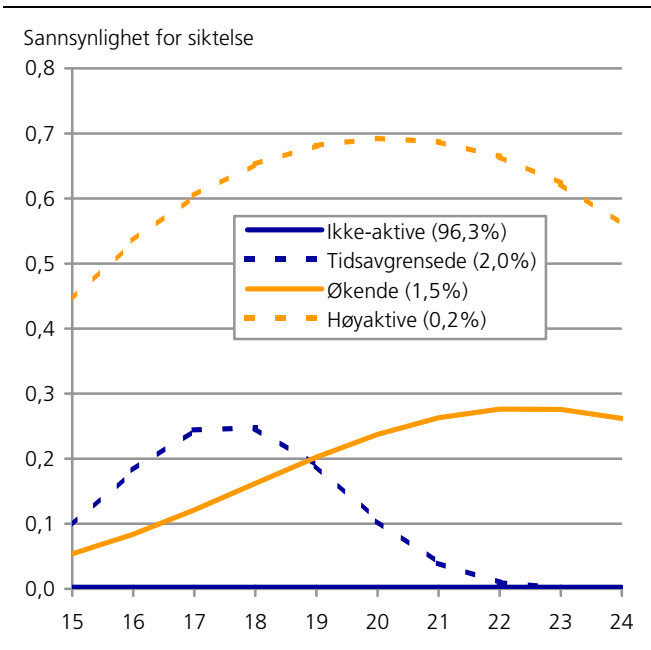

¹ Estimert størrelse på hver gruppe er angitt i parentes.

¹³ Dette medfører at karrieretypene er beheftet med usikkerhet, og gjør at standard metoder for signifikanstesting ikke er godt egnet (Roeder et al 1999). Det er derfor ikke gjort slike tester i det følgende.

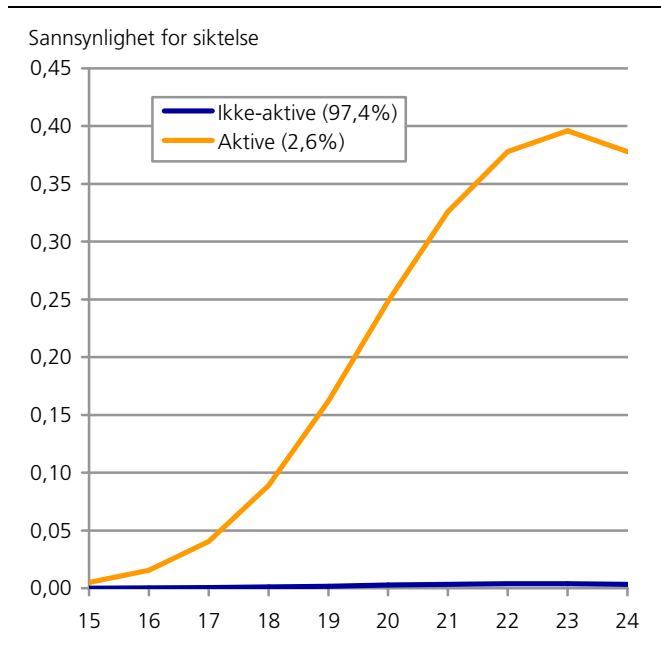
¹⁴ Regresjonsparametrene er vanskelig å tolke direkte. Det er mer hensiktsmessig å regne om til sannsynligheter, og plote dette som en funksjon av alder.

Figur 3.4. Estimerte sannsynlighet for siktelse for vinningsforbrytelser. Latente utviklingskurver.¹ Logistisk modell

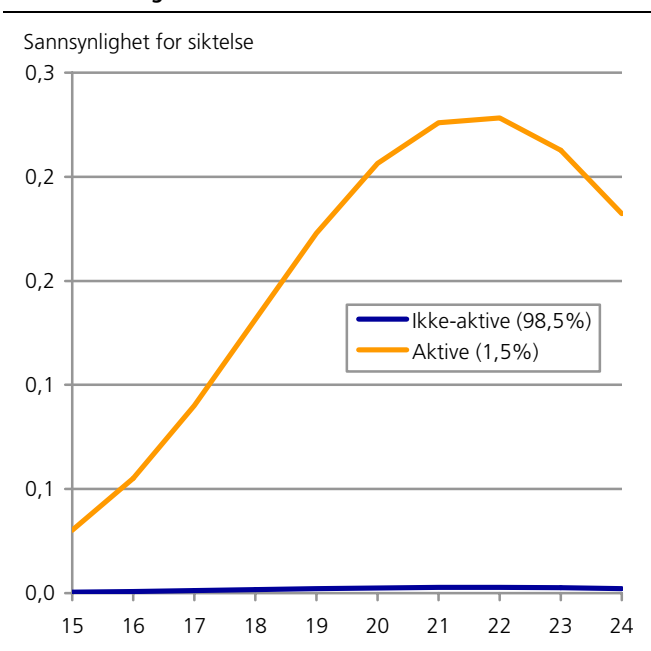
¹ Estimert størrelse på hver gruppe er angitt i parentes.

Figur 3.6. Estimerte sannsynlighet for siktelse for narkotikaforbrytelser. Latente utviklingskurver.¹ Logistisk modell

¹ Estimert størrelse på hver gruppe er angitt i parentes.

Figur 3.5. Estimerte sannsynlighet for siktelse for voldsforbrytelser. Latente utviklingskurver.¹ Logistisk modell

¹ Estimert størrelse på hver gruppe er angitt i parentes.

Det tydeligste resultatet fra denne modellen er at det er store forskjeller i lovbruddsutvikling mellom subpopulasjoner i utvalget. Det er ikke bare nivået som er forskjellig, men også selve formene på utviklingskurvene sammenlignet med figur 3.1. De aller fleste i utvalget (75 prosent) har rimeligvis en svært lav sannsynlighet for å bli siktet hvert eneste år gjennom hele perioden.

En liten gruppe (0,4 prosent) har derimot en gjennomgående svært høy sannsynlighet for siktelse. Mellom disse ytterpunktene finner vi så tre andre karrieretyper. En forholdsvis stor gruppe (17 prosent) har en gjennomgående lavt nivå for å bli siktet, men øker jevnt i hele perioden, og en vesentlig mindre gruppe (3,5 prosent) har en tilsvarende økning, men på et vesentlig høyere nivå. En gruppe på omtrent 4 prosent av kohorten har en helt annen form på utviklingskurven enn de andre. Disse har en ganske høy sannsynlighet for å bli siktet i tidlig ungdom, men synker så til nesten null utover i tyveårene. De avslutter med andre ord en påbegynt lovbruddskarriere. Her kan vi også bemerke at observasjonstiden er relativt kort, og vi ser en tendens til nedgang mot slutten av perioden for begge de to mest aktive gruppene.

På tilsvarende måte kan man også beskrive lovbruddskarrierer som er spesifikke for enkelte typer forbrytelser. Vi kunne snakke om en "voldslovbruddskarriere" eller en "tyverikarriere". Det er et uendelig antall måter å avgrense fenomenet på, og fordeling på antall grupper er avhengig av hvor man velger å legge fokus. Det gjøres derfor en ytterligere analyse av noen mer spesifikke lovbruddstyper, henholdsvis voldsforbrytelser, andre vinningsforbrytelser (hovedsakelig tyveri og innbrudd) og narkotikaforbrytelser. Disse lovbruddsgruppene er definert slik det gjøres i SSBs kriminalstatistikk,¹⁵ men kun forbrytelsene er tatt med. Modellen tilpasses helt på nytt uten direkte sammenheng med resultatene i figur 3.3. Her skal vi se på

¹⁵ URL: http://www.ssb.no/emner/03/05/nos_kriminal/arkiv/nos_c723/7vedl.pdf

individuelle lovbruddskarrierer innenfor hver av disse lovbruddstypene. Analysen følger samme form som i det foregående ved å se på sannsynligheten for å bli siktet for lovbrudd innenfor hver av disse lovbruddsgruppene. Resultatene vises i figurene 3.4 til 3.6.

Bildet forandrer seg vesentlig når man ser på mer spesifikke grupper av lovbrudd. Grunnen er at selve fenomenene som er analysert her er forskjellige. Vold og narkotikakriminalitet er mindre vanlige forbrytelser enn vinningsforbrytelser, som igjen er mindre utbredt enn lovbrudd generelt. Når vi kun ser på vinningslovbrudd får vi imidlertid et bilde som ligner en del på figur 3.3. En grunn til dette er nok at vinningslovbrudd i utgangspunktet er den største lovbruddsgruppen, og utgjør en veldig stor del av det totale kriminalitetsbildet. De fleste registrerte lovbrutere er dermed siktet for vinningslovbrudd (se også avsnitt 3.4). I de to andre figurene der vi ser på narkotikakriminalitet og voldskriminalitet skiller det seg ut kun to grupper, men det må bemerkes at blant de mest aktive er det på det meste henholdsvis 40 prosent og 25 prosent som blir siktet i løpet av et år. Disse to kurvene har imidlertid også noe forskjellig form ved at siktelse for voldsforbrytelser har en topp ved 21 år, mens narkotikaforbrytelser har en topp ved 23 år. Dette er altså lovbrudd som er mer utbredt i sen ungdomstid og tidlig voksenalder. Begge steder er det en gruppe "ikke-aktive" med sannsynlighet for siktelse konstant tilnærmet lik null. Blant de "ikke-aktive" kan det også være enkelte som faktisk blir siktet, men dette er såpass sporadiske hendelser at de ikke skilte seg ut som en egen latent gruppe.

I en amerikansk studie med data over nesten hele livsløpet (7-70 år) ble tilsvarende utviklingskurver estimert for narkotika-, volds- og vinningskriminalitet. Her ble det avdekket flere typer karrierer innenfor hver forbrytelsesgruppe enn det er gjort her. En grunn til dette er at flere av disse lovbruddskarrierene nådde en topp først etter 25-årsalderen, og noen nærmere 40-årsalderen (Laub & Sampson 2003 s. 105 ff.). Det at denne toppen kommer i såpass voksen alder kan medføre at større forskjeller i utviklingsmønsteret først vil kunne påvises med data for et lengre tidsrom eller en eldre kohort.

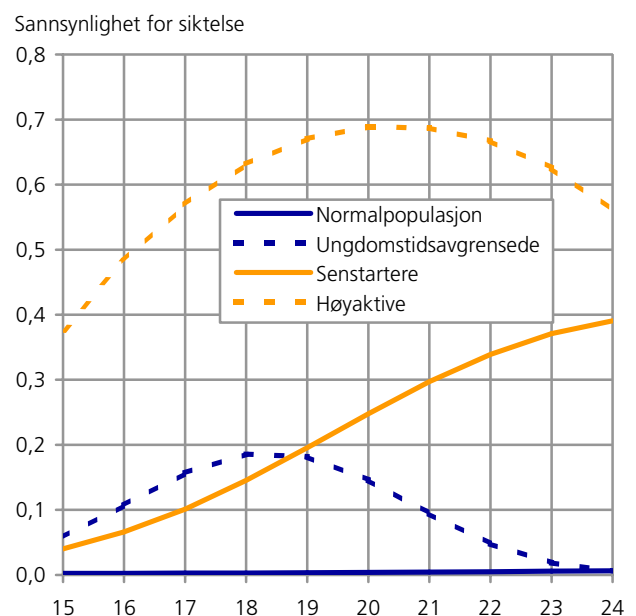
3.4. Lovbruddskarrierer - forbrytelser

I kapittel 2 ble det lagt vekt på at det er mer interessant å se på de mer alvorlige lovbrudd enn å inkludere også de mer bagatellmessige forhold. Det ble derfor gjort en avgrensning ved å se nærmere på antall siktelse for forbrytelser. Trafikklovbrudd, nasking og tilsvarende holdes dermed utenfor i det følgende. Her gjøres den samme avgrensningen slik at det estimeres en ny modell som kun tar hensyn til forbrytelser. Resultatet av analysen gir fire typiske lovbruddskarrierer i perioden, og er vist i figur 3.7. Igen ser vi at

det er vesentlige forskjeller i populasjonen i henhold til siktelse både med hensyn til nivå og utvikling over tid.

Figur 3.7 viser blant annet en flat kurve med en sannsynlighet for siktelse tilnærmet lik null i hele perioden. Denne gruppen kalles her *normalpopulasjonen*, men dette kun fordi disse er den desidert største gruppen (se nedenfor) og dermed vanligst. Man kunne forvente at normalpopulasjonen hadde en konstant sannsynlighet for siktelse lik null for hvert år i hele perioden slik at denne gruppen bestod kun av ikke-siktede. I stedet har denne gruppen en svak økning som medfører at noen ytterst få personer blir siktet også i denne gruppen. I avsnitt 3.2.1 ble det understreket at slik gruppering ikke utgjør virkelig distinkt forskjellige grupper, men at det er en forenkling av kontinuerlig skala.¹⁶ En del av de personene som har blitt siktet færrest ganger blir dermed gruppert sammen i det som her kalles *normalpopulasjonen*. I denne beskrivelsen blir derfor ikke normalpopulasjonen antatt å være *fullstendig* lovlydige selv om de aller fleste i denne gruppen aldri har vært siktet. De siktede i denne gruppen har imidlertid blitt siktet kun innenfor et enkelt år¹⁷ (jf. tabell 3.1) og blir fordelt over perioden slik at deres lovbruddsmønster ikke har mye til felles med de andre karrieretypene. Over tid er deres handlingsmønster dermed nærmere de som aldri ble siktet, enn de andre gruppene.

Figur 3.7. Estimerte sannsynlighet for siktelse for forbrytelser. Latente utviklingskurver. Logistisk modell

¹⁶ Litt forenklet kan vi tenke oss en skala fra null siktelse til - teoretisk sett - uendelig mange siktelse, men der antall personer synker skarpt med antall siktelse. Vi kan for så vidt si at tabellene i kapittel 2 baserer seg på en slik gruppering av en slik skala. Men når man også skal ta hensyn til tidsdimensjonen er det behov for å benytte andre teknikker.

¹⁷ Jeg minner her om at modellen ikke tar hensyn til om personene ble siktet flere ganger i løpet av et og samme år.

Den gruppen som her har fått betegnelsen *ungdomstidsavgrensede lovbrøyttere* har en utviklingskurve som ligner mest på den aggregerte sammenhengen mellom alder og kriminalitet (jf. figur 1.1). De har en jevn økning i sannsynlighet for å bli siktet frem mot omtrent 18 år, men avtar så mot null utover i 20-årene. Disse utgjør omtrent halvparten av registrerte lovbrøyttere siktet for forbrytelser i denne kohorten. Disse er særlig kjennetegnet ved at de gradvis avslutter en påbegynt lovbruddskarriere etter hvert som de blir litt over tyve år gamle.

Den nest største gruppen utgjør mesteparten av de resterende siktede. Disse har en jevn svak økning i sannsynlighet for å bli siktet helt frem til midten av tyveårene. Det er verd å merke seg at denne gruppen har en nokså lik utvikling som den foregående gruppen frem til 18-årsalderen, men fortsetter å øke etter dette. Selv om det er mange i denne gruppen som blir siktet relativt tidlig, ligger hovedvekten av siktelsene mot slutten av perioden (se tabell 3.1). Vi kan derfor for enkelthets skyld kalle disse for *senstartere*. Det er uvisst i hvilken grad disse personene blir siktet etter fylte 25 år, men dette antyder at det er en nokså stor gruppe som når toppen av sin lovbruddsaktivitet i noe mer voksen alder uten at de nødvendigvis har vært utpreget aktive i ung alder.

I kriminalpolitisk sammenheng har kanskje den siste gruppen størst interesse. Dette er en liten gruppe personer som har en svært høy sannsynlighet for å bli siktet hvert eneste år i perioden. Denne gruppen har en økning frem til tyveårsalderen, men også disse viser så en antydning til nedgang. Som vi skal se senere står disse for en uforholdsmessig stor andel av de registrerte lovbruddene. Vi kan betegne disse som de *høyaktive lovbrøytterne*. Det må her bemerkes at denne gruppen nok i større grad blir fengslet i samme periode, og særlig etter hvert som de blir eldre. Nedgangen i 20-årene kan dermed også ha sammenheng med fengslinger som er en vesentlig tilbakefallshindring.¹⁸

3.4.1. Individuell lovbruddsfrekvens

I den videre analysen tas det kun utgangspunkt i kategoriseringen ut fra siktelsener for forbrytelser slik det er vist i figur 3.7. Det sees her bort fra siktelsener for forseelser, og konsentrerer oss om personer som har blitt siktet for noe mer alvorlige forhold. Begrunnelsen for dette er at forseelser er av allment mindre kriminalpolitisk interesse, og jeg velger dermed her å se på de lovbrudd som folk flest forbinder med "kriminalitet". I det følgende blir det heller ikke tatt hensyn til de lovbruddsspesifikke karrierene. Hver enkelt person blir så gruppert etter prinsipper beskrevet i avsnitt 3.2. Hver person blir altså behandlet som å tilhøre den typen

lovbruddskarriere som hans observerte utvikling ligner mest på.

Så langt har analysen kun tatt hensyn til i hvilken grad personene ble siktet av politiet hvert år eller ikke. Dette er selvsagt en grov forenkling av disse personenes registrerte lovbruddskarrierer. Det er f.eks. mulig å bli siktet for flere lovbrudd i løpet av et år, bli siktet for flere forskjellige typer handlinger, og få en eller flere fengselsdommer. Tabell 3.1 viser blant annet over hvor mange år personene ble siktet. Disse tallene er en direkte konsekvens av prosedyren for grupperingene, men kan være til hjelp for leseren for å få en bedre forståelse av hvordan grupperingene er gjort. Når vi ser på hvordan siktelsene er fordelt over tiårsperioden ser vi at siktelsene er ulikt fordelt mellom gruppene slik at de som ble siktet blant normalpopulasjonen kun ble siktet i et enkelt år. De fleste blant de ungdomstidsavgrensede ble også kun siktet i et enkelt år (ved 17-18 årsalderen), men noen ble også siktet i flere år. Videre er siktelsene mot senstarterne fordelt over noen flere år, og over ytterligere flere år for de høyaktive lovbrøytterne. Videre ser vi at halvparten av de siktede personene i normalpopulasjonen ble siktet før 1998. Tilsvarende blir halvparten av siktelsene for ungdomstidsavgrensede lovbrøyttere gjort før 1995, og før 1999 og 1997 for henholdsvis senstarterne og de høyaktive lovbrøytterne. Dette gjenspeiler hvordan metoden grupper personene både i forhold hvor mange av årene de ble siktet og i forhold til hvilke år dette var.

De aller fleste personene i kohorten er her klassifisert som normalpopulasjonen. Disse er hovedsaklig lovlydige - eller riktigere sagt så har de har i hvert fall i liten grad kommet i politiets søkelys. Riktignok har enkelte i denne kategorien faktisk blitt siktet for et eller flere lovbrudd i perioden. Noen personer i denne gruppen har også blitt siktet flere ganger, men disse personene har blitt siktet kun i ett enkelt år slik at de over tid har et handlingsmønster som ligner mer på ikke-lovbrøyttere enn på de andre typene lovbruddskarrierer. At det er enkelte som ble siktet for mange forhold, kan skyldes at enkelt-episoder har omfattet flere lovbrudd samtidig (jf. avsnitt 1.3.1 og 3.2.2). Disse er dermed i hvert fall i neglisjerbar grad vært i kontakt med politiet når vi ser perioden under ett, og langt de fleste har rimeligvis ikke blitt siktet i det hele tatt.

I normalpopulasjonen var det omtrent 5 prosent som ble siktet minst en gang, og det er nesten like mange personer som i de andre gruppene til sammen. De aller fleste ble siktet for kun et enkelt forhold. Det er også noen som ble siktet for flere forbrytelser, men da innenfor et enkelt år. Disse lovbruddene har dermed en så sporadisk karakter at de her likevel behandles som en del av normalpopulasjon. Totalt utgjør normalpopulasjonen omtrent 95 prosent av hele kohorten, men var ansvarlige for kun 15 prosent av samtlige forbrytelser med kjent gjerningsperson fra samme kohort.

¹⁸ For en diskusjon av hvordan metoden som er benyttet her blir påvirket av tid i fengsel, se Eggleston et al. (2004).

Tabell 3.1. Karakteristikker ved lovbruddskarriere. Fire karrieretyper

	Normal- populasjon	Ungdomstid- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
Antall personer	49 452	1 188	1 280	243	52 163
Prosent av kohorten	95,2	2,3	2,5	0,5	100
Prosent menn	49	85	89	97	51
Siktelsler fordelt over antall år ¹					
5 percentil	0	1	2	5	1
Median	0	1	3	6	1
95 percentil	0	3	5	9	5
Median årstall for siktelse	-	1995	1999	1997	1997
Individuell forbrytelsesfrekvens (prosent)					
0 forbrytelser	95	-	-	-	90
1 forbrytelse	3	44	0	-	4
2-3 forbrytelser	1	30	30	1	2
4-10 forbrytelser	0	22	47	13	2
11-30 forbrytelser	0	4	19	40	1
>30 forbrytelser	0	0	4	46	0
Totalt antall forbrytelser	4 397	3 728	10 887	9 587	28 599
Prosent av alle forbrytelser	15	13	38	34	100
Gjennomsnittlig antall forbrytelser	0,1	3,1	8,5	39,5	0,4

¹ Medianverdien er den verdien som ligger i midten av fordelingen når man sorterer observasjonene fra laveste til høyeste verdi. Det er også noen få personer (ca. 5 prosent) av de som her er klassifisert som normalpopulasjonen som ble siktet i perioden. Disse ble siktet i løpet av et enkelt år, og median årstall for siktelse for disse var 1998.

Den andre gruppen i tabell 3.1 betegnes her som ungdomstidsavgrensede lovbytere. Disse er altså kun aktive i en begrenset periode i ungdomstiden, og de aller fleste (85 prosent) er gutter. Selv om de utgjør kun 2,3 prosent av kohorten, er de ansvarlige for 13 prosent av denne kohortens registrerte forbrytelser. Dette er omtrent like stor andel som normalpopulasjonen, men siden gruppen ungdomstidsavgrensede lovbytere er atskillig mindre innebærer det at det i gjennomsnitt er langt flere siktelsler per person.

Den tredje gruppen utgjør omtrent 2,5 prosent av hele kohorten, og disse står for 38 prosent av de oppklarte lovbruddene. De er i hovedsak flergangslovbytere, og er i gjennomsnitt siktet for over dobbelt så mange lovbrudd som de ungdomstidsavgrensede lovbyterne. Her er det også en noe større andel gutter enn i de to andre gruppene.

Den minste gruppen består av de som her blir kalt *høyaktive lovbytere* og består nesten kun av gutter. Ikke bare har de en betydelig høyere sannsynlighet for å bli siktet hver år gjennom hele perioden enn de andre gruppene (jf. figur 3.7), de har følgelig også en betydelig høyere gjennomsnittlig antall lovbrudd per person. Selv om de utgjør kun 0,5 prosent av kohorten er de ansvarlige for en tredjedel av kohortens registrerte forbrytelser. Nesten halvparten av disse (46 prosent) er siktet for mer enn 30 forbrytelser.

De fire karrieretyperne skiller seg fra hverandre slik vi så i forrige avsnitt ved at de har varierende grad av sannsynlighet for å bli siktet hvert år gjennom perioden. Dette gjenspeiles også i antall lovbrudd de blir siktet for. Samlet kunne man si at disse karrieretyperne også kan plasseres på en skala etter hvor alvorlig deres lovbruddskarrierer er sammenlignet med

normalpopulasjonen, fra ungdomstidsavgrensede lovbytere til senstartere og til de høyaktive lovbyterne. Slik sett er det en økende andel menn etter alvorlighetsgraden på lovbruddskarrierene.

3.4.2. Lovbruddsprofil

Noen forbrytelser er mer alvorlige enn andre, og de har ulike konsekvenser og oppklaringsprosjenter. Tabell 3.2 viser forekomst av siktelsler for 1977-kohorten fordelt etter hvilke forbrytelsesgrupper de er siktet for. Hver enkelt siktelse for forbrytelse teller med, og hver person kan være registrert med flere forbrytelser som fordeler seg på flere ulike forbrytelsesgrupper. Her blir det tydelig at det er vinningslovbrudd og narkotikaforbrytelser som dominerer i alle gruppene. Her bekreftes inntrykket fra tidligere publiserte tall (Skarøhamar 2004) om at konsentrasjonen rundt disse to forbrytelsesgrupper øker med lovbruddskarrierens alvorlighetsgrad. De andre forbrytelsesgruppene er betraktelig mindre. Vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet er også de største forbrytelsesgruppene i kriminalstatistikken for forbrytelser mer generelt, og da spesielt i de aldersgruppene vi her snakker om (Stene 2003a).

Tabell 3.2. Siktelsler innen hver forbrytelsesgruppe. Fire karrieretyper. Prosent av forbrytelser

	Normal- popula- sjon	Ungdoms- tidav grensede	Sen- startere	Høy- aktive	I alt
Økonomisk kriminalitet	2	0	1	0	1
Andre vinningslovbrudd	32	56	37	62	47
Voldslovbrudd	15	10	11	8	11
Seksualforbrytelse	1	1	0	0	1
Narkotikaforbrytelse	36	15	40	21	30
Skadeverk	9	13	7	7	8
Andre forbrytelser	5	5	2	2	3
I alt	100	100	100	100	100
Antall siktelsler	4 397	3 728	10 887	9 587	28 599

Tabell 3.3. Personer siktet for minst en forbrytelse innen hver lovbruddsgruppe. Fire karrieretyper. Prosent av personer

	Normal-populasjon n=49 452	Ungdomstidavgrensede n=1 188	Senstartere n=1 280	Høyaktive n=243	I alt n=52 163
Økonomisk kriminalitet	0	1	5	12	0,4
Andre vinningslovbrudd	2	62	62	99	4,9
Voldslovbrudd	1	22	42	73	2,8
Seksualforbrytelse	0	3	2	4	0,2
Narkotikaforbrytelse	2	21	68	82	4,1
Skadeverk	1	23	29	64	2,1
Andre forbrytelser	0	13	15	37	1,2

I tabell 3.3 er det benyttet en litt annen tilnærming. Siden flere personer er siktet for flere lovbrudd kan det være mer interessant å se i hvilken grad personene blir siktet innen hver enkelt lovbruddsgruppe. Her teller derfor hver person en gang innen hver lovbruddsgruppe, og kolonnen kan derfor summeres til mer enn hundre prosent. Vi ser for eksempel at blant de mest aktive lovbrysterne er det 99 prosent som har blitt siktet for vinningslovbrudd minst en gang. Blant de samme personene er det også 73 prosent som er siktet for voldsforbrytelser, og 82 prosent er siktet for narkotikaforbrytelser, og 64 prosent for skadeverk. Dette tyder på at de høyaktive lovbrysterne i stor grad er generalister som ikke er spesialiserte innen typer av lovbrudd.

Også innenfor de andre karrieretyperne er det en viss spredning over flere lovbruddsgrupper, og vinningslovbrudd er vanligst i alle gruppene. Blant dem som ble siktet i normalpopulasjonen, er det også narkotikaforbrytelser og vinningsforbrytelser som er mest utbredt, med 2 prosent i hver forbrytelsesgruppe. Et generelt trekk i tabellen er at forekomsten av personer som har blitt siktet for lovbrudd innen hver lovbruddsgruppe øker med lovbruddskarrierens alvorlighet. Dette er imidlertid også en direkte følge av det økte antallet siktelsener som da kan fordele seg over flere lovbruddsgrupper. Vårt bilde av flergangsløvbryteren som "generalister" snarere enn "spesialister" har en viss støtte i faglitteraturen (Simon 1997, Piquero 2002), men det er også grunn til å anta at det er visse kombinasjoner av lovbrudd som er mer vanlige enn andre (Francis et al. 2004). Det er ikke dermed sagt at en lovbryster begår en hvilken som helst type lovbrudd. Disse tallene sier heller ikke noe om er hvordan de forskjellige forbrytelsene er spredt over disse ti årene. Selv om mange har blitt siktet for en bestemt type forbrytelse har dette skjedd over et lengre tidsrom. Innenfor hver enkelt form for lovbrudd kan man tenke seg at det er ulike utviklingskurver der lovbruddstypen forekommer i større eller mindre grad. Dette er ikke problemstillinger som forfølges videre her.

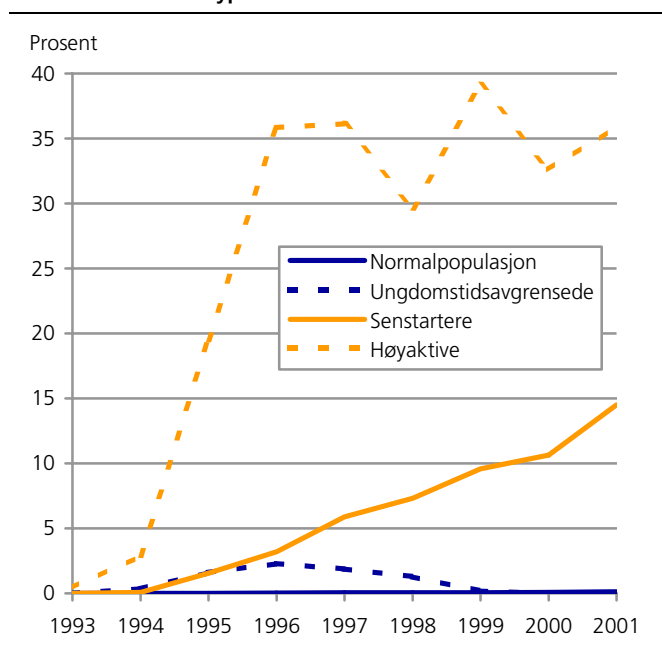
3.4.3. Ubetingede fengselsdommer

Siden vi her snakker om registrert kriminalitet er det naturligvis også i en viss grad knyttet til en form for strafferettslig reaksjon. Straffeapparatet rår over en stort antall forskjellige reaksjoner og kombinasjoner av reaksjonsmåter. Blant disse regnes ubetinget fengsel

som den strengeste straffen, og er trolig det som har størst konsekvenser for den enkelte. Som tidligere nevnt inneholder datamaterialet i denne undersøkelsen ikke opplysninger om lengden på fengselsdommen eller datoer for når personene går inn og ut av anstaltene. Det er her bare mulig å fastslå når personen får en rettskraftig avgjørelse mot seg, og hvilken art denne avgjørelsen er. Med andre ord kan vi se i hvilket år personen får en ubetinget fengselsdom, men ikke når vedkommende soner straffen, eller hvor lang dommen er. tabell 3.4 antyder at mange av de mest aktive lovbrysterne også har tilbrakt i hvert fall noe tid i fengsel. Blant senstarterne har 38 prosent vært fengslet minst en gang, og blant de høyaktive er det hele 80 prosent som har minst en fengselsdom.

Tabell 3.4. Personer som har mottatt minst en ubetinget fengselsdom i perioden 1992-2001. Antall og prosent. Fire karrieretyper

	Antall	Prosent
Normalpopulasjon (n=49 452)	192	0
Ungdomstidsavgrensede (n=1 188)	80	7
Senstartere (n=1 280)	485	38
Høyaktive (n=243)	194	80
I alt (n=52 163)	951	2

Figur 3.8. Andel personer som fikk idømt minst en ubetinget fengselsdom. For hvert år 1993-2001. Fire karrieretyper

Lengden på fengselsdommer i Norge er oftest godt under ett år.¹⁹ Det er bare svært alvorlige lovbrudd som blir idømt flere års straffer. Det er dermed ikke nødvendigvis slik at en ubetinget fengselsstraff gjør at personen blir sperret inne for en lang periode. Det er derfor mulig å få en fengselsstraff hvert eneste år, eller endog flere fengselsstraffer i løpet av samme år. Det er særlig grunn til å tro at personer som er forholdsvis unge, slik som i dette utvalget, oftest får kortere dommer. Det er også å forvente at ubetinget fengselsstraff er en mer aktuell straffereaksjon etter hvert som de blir eldre. Dette gjenspeiler nok både at lovbrudd sjelden er særlig grove i veldig ung alder, men også at det ofte er ønskelig å benytte andre straffereaksjoner enn fengsel mot ungdom. Figur 3.8 viser andelen som fikk en ubetinget fengselsdom for hvert år.

De høyaktive lovbrøtterne mottar gjennomgående flere ubetingete fengselsdommer over tid. Siden de i stor grad har vært aktive i hele perioden gjenspeiles dette også i kurven over fengselsdommer. Denne svinger en del, og dette gjenspeiler nok først og fremst at det er såpass få personer i denne gruppen. Den høye andelen som blir siktet blant de høyaktive tyder dessuten på at disse til en viss grad også er gjengangere i fengsel i denne tidsperioden. Dette gjelder rimeligvis i mindre grad de andre karrieretyperne.

¹⁹ Blant ubetingede fengselsdommer for forbrytelser i 2003 var 56 prosent under 90 dager. Kilde: SSB, Kriminalstatistikk 2003 tabell nr. 36. URL: http://www.ssb.no/0305/a_krim_tab/tab/tab-2004-08-23-36.html

4. Sosiale faktorer – en levekårsstilnærming

I dette kapittelet skal vi ta for oss noen levekårsvariabler for å si noe om hvordan utvikling av forskjellig lovbruddskarriere henger sammen med andre sosiale forhold. Fangers levekår er godt dokumentert (Nilsson 2002, Skarðhamar 2003, Friestad og Hansen 2004), men også andre grupper dømt har dårlige kår (Fridhov 1993, Kyvsgaard 1989, Thorsen 2004). Et særlig viktig poeng er at jo lengre inn i rettssystemet man kommer, desto dårligere levekår har de (Kyvsgaard 1989, Thorsen 2004). Det er derfor hevet over tvil at det er en sammenheng mellom levekår og kriminalitet selv om årsaksrekkefølgen er noe mindre klar.

Levekårsstudier er oftest empiriske studier som dokumenterer sosiale forhold. Det ligger likevel visse generelle teoretiske betraktninger til grunn for denne tilnærmingen. De forskjellige elementene i levekårsundersøkelsene blir betraktet som tilgjengelige ressurser som kan benyttes til å styre sitt eget liv. Den enkeltes valg legger dermed også premissene for fremtidig ressursituasjon og de muligheter som vil være aktuelle i fremtiden. Tilsvarende er dagens situasjon et resultat av tidligere tiders valg og disposisjoner. Man kan altså si at dagens levekårsituasjon både er et resultat av tidligere disponeringer og premisser for fremtidige valg.

Man kan si at det har vært et visst elendighetsperspektiv særlig i levekårsstudier av marginaliserte grupper ved at det er de dårlige levekår som har vært mest i fokus. Dette har også sin begrunnelse i at det er vanskeligere å enes om hva som er gode enn hva som er dårlige livsbetingelser. Folk har forskjellige preferanser, og det som er godt for noen kan være dårlig for andre. Det er for eksempel vanskelig å enes om hvor mye penger som trengs for å leve et godt liv, men det er langt lettere å bli enige om hvor lite penger som vil gjøre livet i et gitt samfunn svært vanskelig eller umulig. Selv om det er uendelig mange måter man kan forholde seg til en gitt situasjon på, er det en del valg og muligheter som vanskelig kan la seg realisere innenfor gitte rammer. Noen jobber krever en viss utdannelse, en god bolig krever inntekt osv. Dårlige levekår sier dermed noe om hvilke valgmuligheter man

ikke har, og hvilke hindre som begrenser valgfriheten. Poenget er altså at dårlige levekår begrenser den enkeltes handlingsrom.

Levekårsproblemer kan også ha ulik varighet, eller i varierende grad være tilbakevendende over tid. Problemer som på denne måten kan sies å være vedvarende problemer er således mer alvorlige enn problemer med en begrenset varighet. Et eksempel kan være personer med lav inntekt. Mange personer med lav inntekt har dette kun i en kort periode av sitt liv (Aaberge et al. 1999), men å være fattig over et langt tidsrom gjenspeiler en mer alvorlig tilstand.

Kriminalitet kan forventes å henge sammen med slike sosiale forhold. For det første gir dårlig ressurstilgang generelt sett færre valgmuligheter. Samtidig blir det mer attraktivt å benytte illegale midler for å få tilgang på materielle og sosiale goder (Merton 1968, Agnew 1992). Det har også blitt hevdet at personer som har lite i utgangspunktet heller ikke har så mye å tape på å risikere straffereaksjoner. For eksempel er faren for å miste jobb og bolig grunnet langvarig fengselsstraff bare aktuelt for personer som har jobb og bolig (Christie 1982). På den annen side er det å forvente at lovbrudd og sosial situasjon har en gjensidig påvirkningskraft over tid. Lovbrudd kan føre til tap av sosiale bånd, tidlig avsluttet skolegang, og problemer på arbeidsmarkedet (Thornberry & Christenson 1984). Dette igjen reduserer de fremtidige mulighetene for å leve et konvensjonelt liv og kan medføre en akkumulasjon av ulemper over tid (Sampson & Laub 1997). Dermed vil lovbrudd kunne bli et stadig mer aktuelt handlingsvalg over tid, og vi vil kunne forvente å se en tilsvarende utvikling for levekårene som for lovbruddskarrierene. Dette vil da kunne fremstå som parallelle karrierer langs hver av lovbrudds- og levekårsvariablene.

Et viktig spørsmål i denne sammenheng er om sosiale forskjeller mellom gruppene skyldes at det er forskjeller i hvordan ulike sosiale lag blir utsatt for straffereettslig kontroll. Det blir blant annet hevdet at de viktigste strafferettslige sorteringskategoriene er kjønn, klasse og etnisitet, og at dette er grunnen til at de

lavere klasser er overrepresentert i kriminalstatistikken (Høigård 1997). På den annen side er det grunn til å tro at en slik overrepresentasjon skyldes at dårlige sosiale forhold påvirker selve lovbruddsaktiviteten, og at dårlig stilte personer av den grunn er overrepresentert blant registrerte lovbrøyttere (Pedersen 2000, Farrington et al. 2003).

4.1. Oppvekstkår

Oppvekstkår er viktig for en persons muligheter videre i livet, og mange har påpekt at lovbrøyttere ofte har hatt en problematisk oppvekst (f.eks. Møglestue 1962, Fridhov 1993, Nilsson 2002). Dårlige oppvekstkår kan ta form av fattigdom og materielle mangler, men også andre uheldige sosiale forhold. De tilgjengelige dataene er begrenset på dette området, og vi vil her kun se på noen få utvalgte variabler.

4.1.1. Foreldres utdanningsnivå

Utdanningsnivå er en viktig indikator på sosio-økonomisk status, og foreldres utdanningsnivå sier også noe om tilgjengelig økonomisk og kulturell kapital under oppveksten. Dette er ressurser som kan komme barnet til gode i en eller annen form. Det er også påvist en sterk sammenheng mellom foreldres utdanning og barnas utdanning i den forstand at barn av høyt utdannede foreldre har en tendens til å ta mer utdanning enn barn av foreldre med lav utdanning (Raaum 2003). Det er flere konkurrerende teorier om hvorfor det er slik, men på det generelle plan kan vi si at foreldres utdanningsnivå er en viktig indikator på rammebetingelser under oppveksten. Tabell 4.1 viser foreldres høyeste fullførte utdanningsnivå da personene i utvalget var 16 år.

Hvis vi går ut fra at foreldrene i hovedsak er 25 år eller eldre enn barna sine, betyr det at disse er født på tidlig 50-tall eller tidligere. De tilhører i stor grad en generasjon der høyere utdanning begynte å bli mer vanlig selv om det ikke hadde nådd samme omfang som i dag. Vi ser av tabellen at de aller fleste hadde foreldre med minimum videregående skolenivå, og nesten en tredjedel hadde foreldre med høyere utdanning. Når det gjelder personer som har foreldre med utdanning på videregående skolenivå, så er andelen nokså lik for hver av lovbruddskarrieretyperne. Det er når man ser på høyere utdanning, og lav utdanning (uten utdanning eller på grunnskolenivå) det er størst forskjeller mellom gruppene.

De høyaktive lovbrøytterne har i liten grad foreldre med høyere utdanning (10 prosent), og i langt høyere grad foreldre med utdanning på grunnskolenivå eller lavere (25 prosent). Dette i motsetning til normalpopulasjonen der andelen som har foreldre med høy og lav utdanning er henholdsvis 33 prosent og 9 prosent. De ungdomstidsavgrensede lovbrøytterne og senstarterne skårer nokså likt her, og ligger nokså midt mellom disse to ytterpunktene, men det er en tendens til at senstarternes foreldre har noe lavere utdanning enn de ungdomstidsavgrensede lovbrøytterne.

4.1.2. Registrerte lovbrøyttere som foreldre

En annen side ved oppvekstkårene er i hvilken grad familiemedlemmer har et kriminelt rulleblad. Den sosiale betydningen av at foreldre har vært i politiets søkelys kan være stor, men kan også være uten direkte betydning og helt ukjent for barna i familien. Man kan tenke seg at foreldres lovbruddsaktivitet kan ha forskjellige konsekvenser for barna. For det første kan det være et sosialt stigma å ha foreldre som er kjent som lovbrøyttere. Dette vil da i så fall være avhengig av i hvilken grad lovbruddet er kjent i lokalmiljøet, og trolig også av en rekke andre forhold, deriblant hva slags lovbrudd det er snakk om. Dette kan i så fall føre til sosiale problemer for familien både i forhold til venner, skole og arbeid. For det andre kan man tenke seg foreldre som selv begår lovbrudd ikke er så nøye med om barna også begår lovbrudd. Med andre ord at den sosiale kontrollen og oppdragelse fra foreldrenes side i mindre grad går i retning av lovlydighet. I hvilken grad dette er faktisk tilfellet for disse personene vites ikke da det ikke finnes direkte opplysninger om slike forhold i dette materialet. Det kan være en realitet i større eller mindre grad for de enkelte personene.

At foreldre fengsles kan forventes å ha tilsvarende, men sterkere, sosiale konsekvenser som skissert ovenfor. Det er i utgangspunktet en mer dramatisk hendelse enn en siktelse som også er vanskeligere å holde skjult for omgivelsene. I tillegg kan det at en av foreldrene fengsles medføre økonomiske konsekvenser for resten av familien hvis en inntekt blir borte. Konsekvenser av at en far eller mor fengsles vil nødvendigvis avhenge av hvor lenge personen blir sittende inne, men datamaterialet for denne studien inneholder ikke opplysninger om hvor lenge personer blir sittende i fengsel. Andre direkte konsekvenser av at foreldre får en ubetinget fengselsdom er, som tidligere nevnt, heller ikke tilgjengelig i datamaterialet.

Tabell 4.1. Foreldres utdanningsnivå. Fire karrieretyper. Prosent

	Normal- populasjon n=49 452	Ungdoms-tids- avgrensede n=1 188	Senstartere n=1 280	Høyaktive n=243	I alt n=52 163
Mor og/eller far har utd. på universitetsnivå	33	21	17	10	32
Mor og/eller far har utd. på videregående skolenivå	57	63	62	61	57
Mor og/eller far uten utdanning eller på grunnskolenivå	9	13	18	25	9
Begge foreldrene har uoppgitt utdanning	2	2	3	4	2
I alt	100	100	100	100	100

Tabell 4.2. Foreldre siktet for minst en forbrytelse, og foreldre med minst en ubetinget fengselsdom i løpet av perioden 1992-2001. Fire karrieretyper. Prosent

	En eller begge foreldre siktet	En eller begge foreldre fengslet
Normalpopulasjon (n=49 452)	4	1
Ungdomstidsavgrensede (n=1 188)	9	3
Senstartere (n=1 280)	14	6
Høyaktive (n=243)	20	6
I alt (n=52 163)	5	1

Foreldrene kan finnes igjen i de samme datakildene som analysene av barnas lovbruddskarrierer er hentet fra. Dette betyr at det er her er snakk om etterforskede forbrytelser med kjent gjerningsperson, og at det er snakk om siktelser i perioden 1992-2001. Foreldrene vil i de fleste tilfeller være 25 år eller eldre enn sine barn, og er således langt over den alderen lovbrudd er mest utbredt. Hvis den samme sammenhengen mellom alder og kriminalitet gjaldt for foreldregenerasjonen som dagens ungdom vil altså de fleste lovbrysterne trolig ha avsluttet sin lovbruddskarriere for lenge siden. Det vil her være snakk om i hvilken grad foreldrene ble siktet mens barnet var i sen ungdomstid (15-24 år). Også når det gjelder foreldrenes lovbrudd ser vi bort fra forseelser, og ser kun på forbrytelsene. Vi skal her ta et raskt blikk på foreldres lovbruddsaktivitet i perioden. Foreldrenes lovbruddskarriere i perioden vil ikke bli undersøkt, men kun se på om foreldrene har vært siktet i det hele tatt, og om de har fått minst en ubetinget fengselsdom. Noen detaljert analyse gjøres med andre ord ikke her.

Tabell 4.2 viser at det i hele kohorten er 5 prosent som har minst en forelder som er siktet, og 1 prosent har også opplevd at minst den ene av foreldrene ble fengslet minst en gang i løpet av perioden 1992-2001. Dette kan synes som høye tall, men vi må huske på at det er over en 10-års periode. Til sammenligning vet vi fra tidligere at omtrent 10 prosent blir siktet i alderen 15-24 år (se avsnitt 2.2). Hvis dette også var tilfellet for tidligere generasjoner, kan man si at det ikke er urimelig at forekomsten av lovbrysterne har blitt halvert innen man blir 40-50 år.

Et langt viktigere poeng er at det er vesentlige forskjeller mellom personer med forskjellige lovbruddskarrierer. I normalpopulasjonen er det 4 prosent som har siktede foreldre og 1 prosent som har foreldre som har fått en ubetinget fengselsdom. Blant de høyaktive lovbrysterne er det derimot en av fem som har foreldre der en eller begge er siktet. Også de ungdomstidsavgrensede lovbrysterne og senstarterne har høyere andel med siktede foreldre enn normalpopulasjonen, med henholdsvis 9 og 14 prosent mot normalpopulasjonens 4 prosent.

Siden det var de færreste i kohorten som hadde siktede foreldre i det hele tatt, er det rimeligvis enda færre som mottok en fengselsdom. Vi ser likevel noe av den

samme systematikken som i forrige tabell. De høyaktive lovbrysterne og senstarterne er nokså like stilt på dette punktet med 6 prosent med en eller begge foreldre fengslet minst en gang. Blant normalpopulasjonen er det kun 1 prosent, og blant de ungdomstidsavgrensede lovbrysterne er det 3 prosent som har foreldre med fengsels erfaring.

4.2. Utdanningsnivå og fullført skolegang

Utdanning har stor betydning for ens videre livssjanser fordi det er en av de viktigste veiene inn i arbeidslivet, og utilstrekkelig utdanning kan lett medføre at en rekke muligheter er stengt. De lavt utdannede har en mer usikker stilling i arbeidsmarkedet, og faller lettest ut når arbeidsmarkedet er stramt (Åberg 2003). Utdanningsnivå er således en svært viktig sosial indikator. Vi så ovenfor at det var vesentlige forskjeller mellom lovbrystergruppene når det gjaldt foreldres utdanningsnivå. Vi vet også fra tidligere studier at det er en sterk sammenheng mellom foreldres utdanning og egen utdanning (Raaum 2003). Vi må derfor forvente at det er forskjeller i utdanningsnivå mellom disse gruppene, og noe av det kan trolig forklares med deres sosiale bakgrunn.

Det er velkjent fra mange studier at lovbrysterne ofte har hatt problemer på skolen, og har generelt lavt utdanningsnivå (Kvysgaard 1989, Skarøhamar 2003, Nilsson 2002, Thorsen 2004). Hva som er et tilstrekkelig utdanningsnivå er det vanskelig å si noe om, men det er lettere å si noe sikrere hva som er et utilstrekkelig nivå. Her er det særlig grunn til å være bekymret for de som ikke fullfører grunnleggende skolegang. Tabell 4.3 viser høyeste fullførte utdanningsnivå. De som ikke har fullført videregående skole har derfor i realiteten et svært lavt utdanningsnivå. Det skiller her mellom avsluttet videregående skole og de som kun har fullført 1-årig grunnkurs på videregående skole. Universitetsnivå er her fullført høyere utdanning på universitet eller høyskole, men bare de som har fullført en grad. For eksempel vil enkelte grunnfag ikke regnes med her med mindre det har ført frem til en cand.mag. grad eller tilsvarende. Blant de som her står som avsluttet videregående skole, kan det altså være noen som er i ferd med å ta høyere utdanning.

Det er 22 prosent av hele kohorten som ikke har fullført videregående skole, men i den gruppen som her kalles normalbefolkningen er tallet 19 prosent. Blant personer med en mer aktiv lovbruddskarriere er det derimot svært mange som ikke har fullført videregående skole. Andelen som ikke har slik utdanning øker også betraktelig etter hvor alvorlig lovbruddskarriere de har. Blant de ungdomstidsavgrensede lovbrysterne er det 53 prosent og blant senstarterne er det 70 prosent som ikke har fullført videregående skole. Blant de høyaktive lovbrysterne er det hele 89 prosent som ikke har fullført slik utdanning.

Tabell 4.3. Høyeste fullførte utdanningsnivå. Per 31.12.2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Prosent

	Normal- populasjon n=49 452	Ungdomstid- avgrensede n=1 188	Senstartere n=1 280	Høyaktive n=243	I alt n=52 163
Vg. grunnkurs eller lavere	19	53	70	89	22
Avsluttende vgs.	41	38	27	7	41
Universitetsnivå	39	9	2	0	37
Uoppgitt	1	0	1	3	1
I alt	100	100	100	100	100

Tabell 4.4. Løpende utdanning ved utgangen av 2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Prosent

	Normal- populasjon n=49 452	Ungdomstid- avgrensede n=1 188	Senstartere n=1 280	Høyaktive n=243	I alt n=52 163
Uoppgitt	1	0	0	1	0
Ungdomsskolenivå	0	0	-	-	0
Videregående skole nivå	3	6	7	8	3
Universitetsnivå	22	9	4	1	21
I alt	26	15	12	11	25

I alt er det 37 prosent som har fullført høyere utdanning, og i normalbefolkningen er det to prosentpoeng flere. De ungdomstidsavgrensede er det 9 prosent, og blant senstarterne er det 2 prosent. Det bare noen ytterst få (0,4 prosent) blant de høyaktive lovbrysterne som har utdanning på høyere nivå. Lovbrysterne har altså en gjennomgående mye lavere utdanning sammenlignet med normalbefolkningen, og avstanden øker betraktelig med alvorlighetsgrad på lovbruddskarrieren.

På den annen side er det ikke sikkert at fullført utdanningsnivå i midten av 20-årene nødvendigvis er avgjørende for videre karriere i arbeidslivet. Det er jo fremdeles mulig fullføre en videregående skole eller annen utdanning, og det er en mulighet at en mer alvorlig lovbruddskarriere bare fører til en *forsinkelse* av utdanningsløpet. Det er derfor viktig å også se på i hvilken grad personene er i ferd med å fullføre en utdanning. Løpende utdanning ved utgangen av observasjonsperioden for deres lovbruddskarriere vises i tabell 4.4. Denne kohorten har da fylt 25 år.

Litt over en femtedel av kohorten er under utdanning ved utgangen av 2003. Langt de fleste av disse tar utdanning på universitets- eller høgskolenivå (21 prosent), men det er også noen som fullfører videregående skole (3 prosent). De som tar høyere utdanning er imidlertid i all hovedsak normalpopulasjonen. Det er kun noen få blant de med en mer alvorlig lovbruddskarriere som tar slik utdanning med henholdsvis 15 prosent blant de ungdomstidsavgrensede, 12 prosent blant senstarterne og 11 prosent blant de høyaktive. Særlig blant de høyaktive lovbrysterne og senstarterne er de fleste av de som er i utdanning på videregående skolenivå. Dette i kontrast til normalpopulasjonen som i hovedsak tar høyere utdanning.

4.3. Sysselsetting og arbeidsløshet

4.3.1. Yrkestilknytning

Man kan være mer eller mindre deltakende i arbeidslivet i løpet av en periode. Et mål på yrkestilknytning er i hvilken grad man har en yrkesinntekt man kan leve av. Her vil jeg bruke en definisjon som tilsvarer den som Ugreninov (2003) benytter.²⁰ Utgangspunktet er yrkesinntekt som defineres som summen av lønnsinntekt og næringsinntekt. Personer som har en yrkesinntekt på under halvparten av folketrygdens grunnbeløp (G) blir her definert som uten yrkestilknytning.²¹ Personer som tjener mellom 0,5 G og opp til tilsvarende folketrygdens minsteytelse til enslige (for tiden 1,74 G²²) blir her definert som svakt yrkestilknyttet, og personer som har en yrkesinntekt over dette blir definert som yrkestilknyttet. I figur 4.1 og 4.2 er det vist andelen i hver av gruppene som er henholdsvis yrkestilknyttede og ikke-yrkestilknyttede. Svakt yrkestilknyttet er differansen mellom disse tallene.

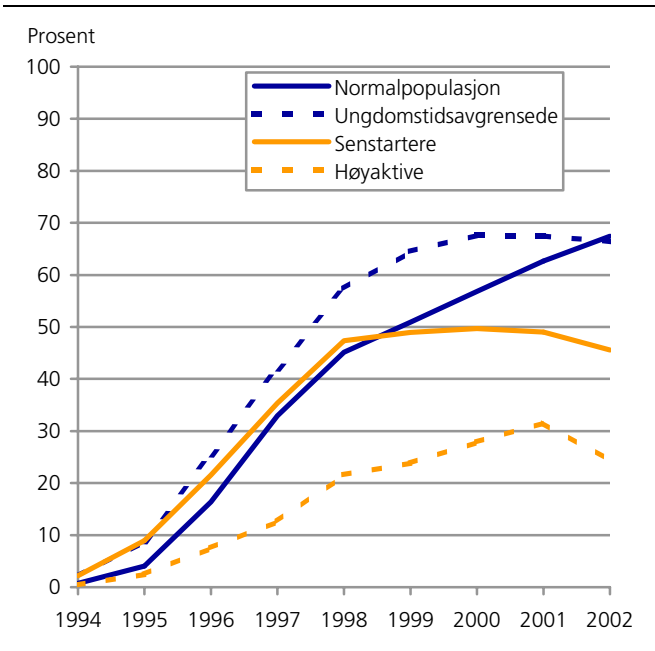
Det er visse forskjeller mellom gruppene i figur 4.1 og 4.2, men det er de høyaktive lovbrysterne som skiller seg mest ut. Det er noe forskjeller mellom de andre gruppene også, men de er noe mindre. De ungdomstidsavgrensede lovbrysterne og senstarterne blir i likhet med normalpopulasjonen i stor grad yrkestilknyttede etter vanlig skolealder. Blant de høyaktive lovbrysterne er det en del som er yrkestilknyttede, men andelen yrkestilknyttede er betydelig lavere i hele perioden.

²⁰ Definisjonen er ikke fullstendig sammenfallende. Ugreninov benytter summen av 1G og særtillegg for enslige pensjonister i stedet for 1,74 G som jeg benytter her. Særtillegget fastsettes en gang i året av Stortinget som en andel av 1 G, og vil dermed kunne variere fra år til år. I 2004 var denne minstesatsen 74 prosent av G. Det er dermed mer praktisk å benytte 1,74 G for hvert år. Forskjellen på disse målene er i praksis små.

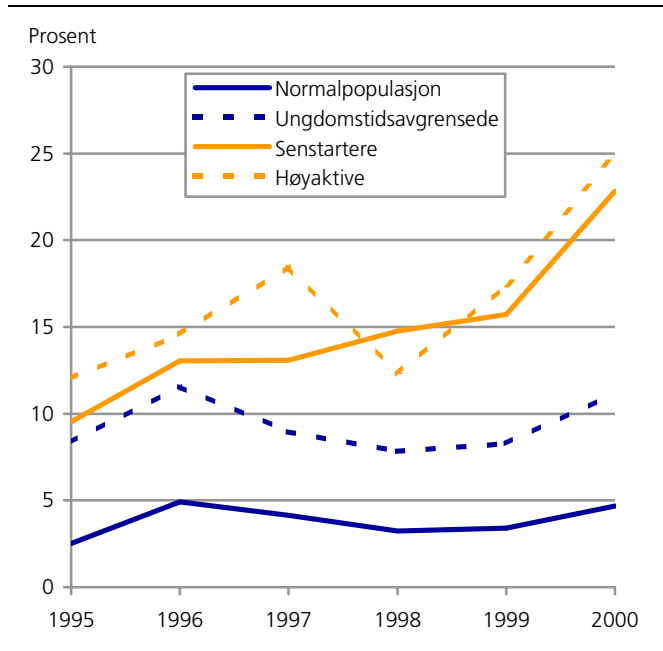
²¹ Folketrygdens minsteytelse endrer seg i løpet av perioden. I 2002 var på kr. 74 256. Mer informasjon finnes på Trygdeetatens hjemmesider. URL: <http://www.trygdeetaten.no/>

²² Kilde URL: <http://www.trygdeetaten.no/>

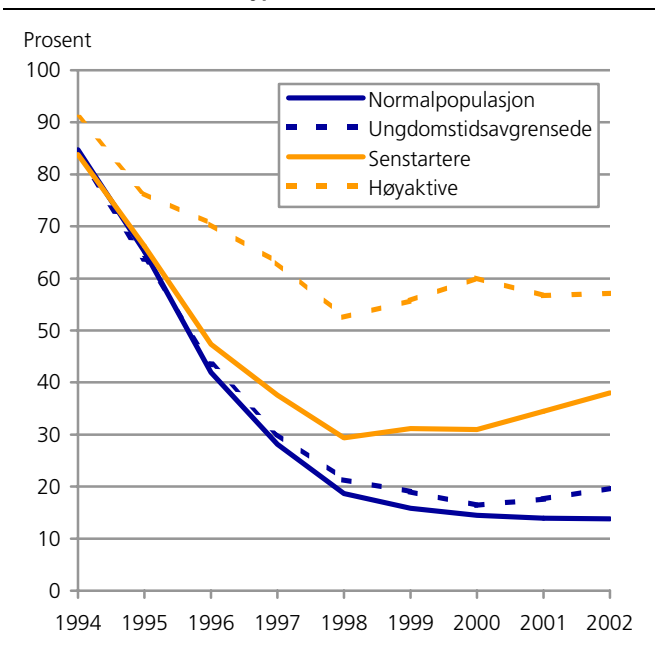
Figur 4.1. Yrkestilknyttede for hvert inntektsår 1994-2002. Fire karrieretyper. Prosent

Figur 4.3. Helt ledige arbeidssøkere per 31.12 hvert år 1995-2000. Fire karrieretyper. Prosent

Figur 4.2. Ikke yrkestilknyttede for hvert inntektsår 1994-2002. Fire karrieretyper. Prosent

Motsatt kan vi se på andelen som ikke er yrkestilknyttet. I hovedsak er de høyaktive lovbrysterne i liten grad yrkestilknyttede. Det er liten forskjell på de ungdomstidsavgrensede lovbrysterne og normalpopulasjonen, mens andelen ikke-yrkestilknyttede blant senstartere er langt høyere etter omtrent 20-årsalderen (dvs. etter 1997).

En viktig side ved disse forskjellene er hvorfor de ikke er yrkestilknyttet. For normalpopulasjonen er en viktig grunn at mange fremdeles er under utdanning. Dette medfører naturlig nok at de i mindre grad er i jobb selv om også mange studenter jobber. En slik forklaring kan ikke benyttes for de høyaktive lovbrysterne, og også i noe mindre grad for de andre lovbrystergruppene, da vi nettopp har sett at disse i mindre grad har utdanning utover videregående skolenivå. De høyaktive lovbrysterne er altså ikke bare i liten grad i skole og annen utdanning, men er også i liten grad i yrkeslivet. Vi ser også at noen av forskjellene mellom gruppene etableres tidlig i perioden.

4.3.2. Helt ledige arbeidssøkere

Det blir dermed nærliggende å se på i hvilken grad de er registrert som arbeidssøkende. I denne sammenhengen er det av størst interesse å se på de som er registrert som helt ledige arbeidssøkere. Det vil si at de ikke er i deltidsarbeid eller studerer. Det må bemerkes at siden disse tallene baserer seg på registrerte arbeidsledige vil ikke alle reelt arbeidsledige fanges opp her. Kun de som søker arbeid blir registrert. figur 4.3 viser utviklingen fordelt etter karrieretype.

Blant normalpopulasjonen er det forholdsvis få helt ledige arbeidssøkere. En opplagt grunn er rimeligvis at det er mange i denne gruppen som er studenter slik at de ikke er helt ledige selv om de ikke nødvendigvis er i jobb. Blant ungdomstidsavgrensede lovbrysterne er det over dobbelt så høy andel helt ledige arbeidssøkere enn blant normalpopulasjonen gjennom hele perioden. Blant de høyaktive og senstarterne varierer det noe over tid, men mot slutten av observasjonsperioden har de omtrent fire ganger så høy andel arbeidsledige som

normalpopulasjonen. Dette utgjør også omtrent hver fjerde person i disse to gruppene. En grunn til disse forskjellene er - som ble vist ovenfor - at lovbrysterne i mindre grad tar utdanning ut over videregående skole. Det er dermed flere av disse som har behov for arbeidsinntekt etter 19-årsalderen. Det at de er lavt utdannet i utgangspunktet gjør også at de er mer sårbare for svingninger i arbeidsmarkedet (Åberg 2003).

4.3.3. Yrkeshemmede

Arbeidssøkere som har særlig behov for hjelp og tilrettelegging for å komme i ordinært arbeid kan delta i arbeidsmarkedstiltak av forskjellige slag. Yrkeshemmede attføring er en gruppe slike tiltak som kan gis til personer som defineres som yrkeshemmede på grunnlag av fysiske, psykiske eller sosiale funksjonshemninger som gjør at de har varig nedsatt evne, eller mulighet, til å utføre inntektsgivende arbeid (Spjelkavik et al. 2003). Med dette menes altså at de har spesielle behov som gjør at de ikke uten videre vil klare å få et ordinært arbeid uten særlig tilrettelegging. Dette kan være fysiske handikap, spesielle sykdommer, psykiske problemer, eller andre sosiale forhold som f.eks. rusmisbruk. Selv om det ofte er medisinske eller psykososiale grunner til at man blir definert som yrkeshemmet, er det ikke en vanlig medisinsk diagnose, da det er konsulentene i Aetat som foretar vurderingen om personen fyller inntaksvilkårene til yrkesrettet attføring.²³ Det er funksjonshemmingens konsekvens for personens evne til å utføre et ordinært arbeid som blir vurdert.

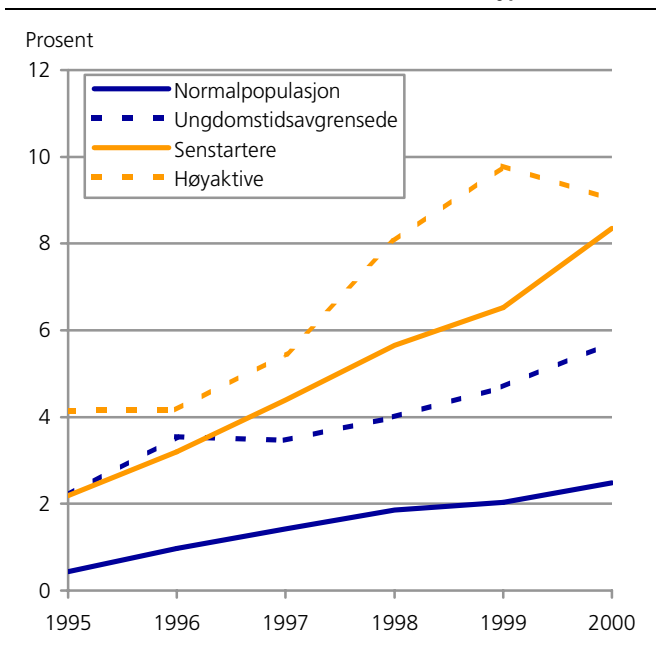
Andelen yrkeshemmede stiger gjennom hele perioden. Det er ikke til å forundres over da arbeidsmarkedet kun er aktuelt for de fleste først etter 18-årsalderen. Det er også rimelig å forvente at det tar litt tid før man blir betraktet som yrkeshemmet av arbeidskontoret. I 2000 er de fremdeles kun 23 år. Det er en del variasjon mellom lovbrystergruppene, men de skiller seg alle vesentlig fra normalpopulasjonen ved en høyere andel yrkeshemmede. Mens det er i underkant av tre prosent av normalpopulasjonen som er definert som yrkeshemmede i 2000, er det mellom 6 og 9 prosent i de andre gruppene. Andelen yrkeshemmede i normalpopulasjonen stabiliserer seg raskt, mens andelen fortsetter å øke i de andre gruppene.

4.4. Sosialhjelp

Sosialhjelp er et behovsprøvd bidrag som kan mottas fra fylte 18 år. Dette er en stønadsform som skal være en minstesikring for økonomisk dårlig stilte personer. Derfor kan det være rimelig å se på det å motta sosialhjelp som synonymt med å være fattig (Fløtten 2001, s. 14). For denne aldersgruppen kan dette være et bedre mål på fattigdom enn lav inntekt som ellers brukes som en indikator på fattigdom. Den kohorten som undersøkes her er i en alder der man i begynnelsen av perioden ofte bor hjemme hos foreldre, og deretter ofte studerer. Dette gjør at det ikke er opplagt hva som bør være et rimelig sammenligningsgrunnlag for et inntektsmål på fattigdom. Tabell 4.5 viser andel personer som mottok sosialhjelp etter 18-årsalderen, og over hvor lang tid slik stønad har blitt gitt til sammen i denne perioden.

Å motta sosialhjelp en eller annen gang i denne alderen er ikke helt uvanlig. Det er i alt 20 prosent av denne kohorten som har mottatt sosialhjelp noen gang, og halvparten ikke mer enn 6 måneder totalt sett. Dette har ikke nødvendigvis vært over en sammenhengende periode, men kan ha vært fordelt over et lengre tidsrom der de har hatt annet livsopphold i mellom hver gang de mottok sosialhjelp. Halvparten av disse har mottatt sosialhjelp fordelt på et eller to forskjellige år. For de fleste må man derfor konkludere med at sosialhjelp er et forbigående fenomen i økonomisk vanskelige perioder som for de fleste er av relativ kort varighet. I den gruppen som her kalles normalpopulasjonen var det 17 prosent som har mottatt sosialhjelp en eller annen gang, og halvparten av disse mottok sosialhjelp i til sammen inntil fem måneder.

Figur 4.4. Yrkeshemmede arbeidssøkere med eller uten tiltak per 31.12 hvert år 1995-2000. Fire karrieretyper. Prosent

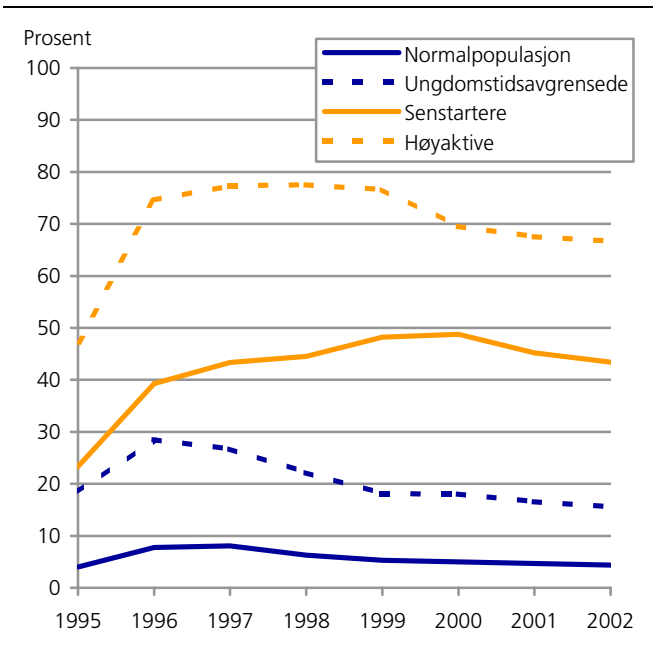

²³ Se også: http://www.aetat.no/data/f/0/30/88/1_702_0/pb-0162.pdf

Tabell 4.5. Andel som har mottatt sosialhjelp minst en gang i løpet av årene 1995-2002 (18-25 år). For de som mottok slikt tilskudd: totalt antall måneder mottatt sosialhjelp og fordelt over antall år. Fire karrieretyper

	Andel mottatt sosialhjelp minst en gang	Antall måneder mottatt sosialhjelp (median)	Mottatt over antall år (median)
Normalpopulasjon (n=49 452)	17	5	2
Ungdomstidsavgrensede (n=1 188)	48	10	3
Senstartere (n=1 280)	74	20	5
Høyaktive (n=243)	94	42	6
I alt (n=52 163)	20	6	2

Figur 4.5. Personer som mottok sosialhjelp. 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Prosent

For de mer kriminelt belastede ungdommene er det vesentlig annerledes. Blant personer med en ungdomstidsavgrenset lovbruddskarriere har bortimot halvparten mottatt sosialhjelp i denne perioden, og de har mottatt sosialhjelp over vesentlig lengre tid. Halvparten av sosialhjelpsmottakerne i denne gruppen har mottatt sosialhjelp i mer enn 10 måneder, og fordelt over antall år er medianen 3 år. Blant de med en noe mer alvorlig lovbruddskarriere, senstarterne, har tre fjerdedeler mottatt sosialhjelp. Her har 50 prosent av mottakerne fått sosialhjelp i 20 måneder eller mer, og over halvparten har mottatt sosialhjelp fordelt over minst 5 år.

Høyest bruk av sosialhjelp er det blant de høyaktive lovbrysterne. Her er det kun 5 prosent som *ikke* har mottatt sosialhjelp noen gang. De har også mottatt sosialhjelp over svært lang tid både målt etter antall måneder med bidrag, og etter over hvor mange år slik bistand er fordelt. Perioden som det her ses på (1995-2002) dekker til sammen åtte år, og halvparten av de

høyaktive lovbrysterne har mottatt sosialhjelp i seks eller flere av disse årene. Dette bildet kan nyanseres ytterligere. Figur 4.5 viser andel av personer i hver karrieretype som mottok sosialhjelp hvert år i perioden.

Denne figuren bekrefter inntrykket fra foregående tabell. Det er forskjeller mellom gruppene over hele perioden. Med unntak av senstarterne har alle gruppene en topp i alderen 19-21 år (1996-1998) der det er flest personer som mottar sosialhjelp. For de ungdomstidsavgrensede lovbrysterne og normalpopulasjonen synker så andelen til et lavere nivå. Dette kan sees på som en indikator på at disse etter hvert blir bedre etablert med annet livsopphold.

For de høyaktive lovbrysterne er det på det meste 80 prosent som mottar sosialhjelp i løpet av et enkelt år, før det skjer en nedgang. Men man kan neppe si at det synker til et lavt nivå, da over 60 prosent av denne gruppen mottok sosialhjelp i 2002. For senstarterne er det ikke en slik nedgang, men andel sosialhjelpsmottakere holder seg forholdsvis stabilt ut perioden, og fra og med 1996 ligger andelen på 40 prosent eller høyere. Hvis sosialhjelp skal tolkes som et tegn på inntektsfattigdom og marginalisering må vi konkludere med at lovbruddskarrierer og slik marginalisering henger sammen. Desto mer alvorlig lovbruddskarriere, desto større er andelen som mottar sosialhjelp. Disse forskjellene mellom gruppene holder seg over tid, og det er derfor grunn til å tro at for senstarterne og de høyaktive lovbrysterne er sosialhjelp i stadig mindre grad en kortvarig ytelse, men har en noe mer varig karakter.

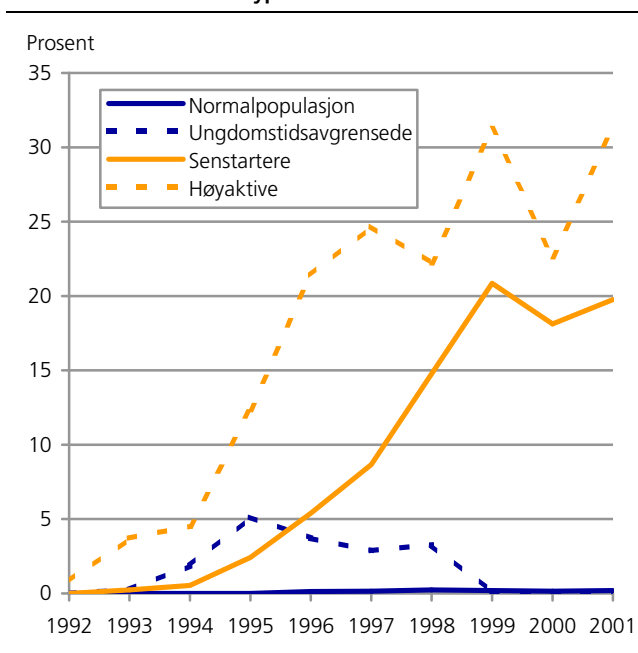
4.5. Andre sosiale forhold

4.5.1. Narkotika

Det er velkjent at stort forbruk av rusmidler, og da særlig illegale rusmidler, er nært knyttet til kriminalitet. Narkotikakriminalitet er som vi har sett ovenfor (jf. 3.4.2) en viktig del av kriminalitetsbildet i denne aldersgruppen. Bruk av narkotika er i følge norsk lov en forbrytelse i seg selv, og blir registrert som en del av narkotikaforbrytelsene i kriminalstatistikken. Data-grunnlaget inneholder ikke mer detaljert informasjon om slike siktelsler, slik at vi ikke vet om det er lettere eller tyngre stoffer, om det tas intravenøst eller oralt, eller andre sider ved narkotikaforbruket. Å bli siktet en gang for narkotika bruk innebærer ikke nødvendigvis at en er narkoman, men det kan likevel benyttes som en grov indikator på rusproblemer. Tabell 4.6 viser hvor mange som ble siktet for bruk av narkotika minst en gang i løpet av observasjonsperioden.

Tabell 4.6. Personer siktet for bruk av narkotika en eller flere ganger i perioden 1992-2001. Fire karrieretyper. Antall og prosent

	Normal- populasjon n=49 452	Ungdomstid- avgrensede n=1 188	Senstartere n=1 280	Høyaktive n=243	I alt n=52 163
Antall	528	179	705	172	1 412
Prosent	1	15	55	71	3

Figur 4.6. Siktete for bruk av narkotika for hvert år 1992-2001. Fire karrieretyper. Prosent

Sammenhengen mellom kriminalitet og rusproblemer blir tydelig her gjennom at de forskjellige typene lovbruddskarrierer er i stigende grad også preget av siktelsler for narkotikabruk. Blant normalpopulasjonen er det kun 1 prosent siktet for bruk av narkotika, blant ungdomstidsavgrensede er det 15 prosent, og i de to mest alvorlige karrieretyper er det henholdsvis 55 prosent og 71 prosent. Narkotikabruk kan være engangforeteelser eller forekomme i mer eller mindre grad over tid. Figur 4.6 viser andel personer i hver gruppe som ble siktet for narkotikabruk hvert år.

De ungdomstidsavgrensede lovbrøtterne blir rimeligvis kun siktet for narkotikalovbrudd i en avgrenset periode i ungdomstiden. Senstarterne og de høyaktive lovbrøtterne blir derimot i stadig større grad siktet for narkotikalovbrudd utover i observasjonsperioden. Siden det er mye siktelsler for bruk av narkotika i disse gruppene har dette også påvirket beskrivelsen av deres lovbruddskarrierer (jf. figur 3.7), men siden disse personene i stor grad er siktet for mange typer lovbrudd er karrierebeskrivelsen også bestemt av siktelsler for andre lovbrudd. Det er imidlertid klart at narkotikabruk er en viktig side ved deres lovbruddskarriere slik den er beskrevet her.

Hvor mange som blir siktet for bruk av narkotika er i stor grad påvirket av politiets arbeid og prioriteringer. Slike lovbrudd blir i stor grad kun anmeldt og etterforsket på politiets eget initiativ. I perioden 1997-2001 har det generelt sett vært en sterk økning i siktede for narkotikaforbrytelser, og økningen har vært særlig sterk i de yngre aldersgruppene (Stene 2003c). Man kan derfor si at disse tallene i like stor grad er farget av politiets aktivitet som av faktisk narkotikabruk i gruppene. På den annen side er det nok også slik at de som er mest utsatt for å bli siktet for narkotikabruk er de som bruker slike stoffer på offentlige steder der de er lett synlige for politiet.

4.5.2. Dødelighet

Generelt vil personer med en svak helse og/eller mangler tilgang på gode helsetjenester være mer utsatt for en tidlig død, og det er velkjent at det er sosiale forskjeller med hensyn på dødelighet. Blant annet har funksjonærer på høyt og mellomnivå en høyere forventet levealder enn arbeidere, og yrkespassive har lavest forventet levealder (Borgan 2004). Årsakene til dette kan være mange, men gjenspeiler blant annet at ulike gruppers livsbetingelser gir ulik risiko for sykdommer og helseisriko. Noen tidligere studier har vist til at lovbrøttere har en høyere dødelighet enn normalbefolkningen, og har pekt på livsstilsrelaterte årsaker til dette (Laub & Vaillant 2000).

Tabell 4.7 viser antall døde per 1000 fordelt etter type lovbruddskarriere. Også når det gjelder dødelighet ser vi at lovbrøtterne er mer utsatt enn resten av befolkningen, og stigende sådan etter alvorlighetsgrad på lovbruddskarrieren. De høyaktive har slik betydelig høyere andel døde enn de andre gruppene. Men antall døde i en så ung kohort er i det hele tatt meget lavt, og blant de høyaktive lovbrøtterne er det kun 15 personer som har dødd, og det er ikke så mange flere i de andre lovbrøttergruppene. Forskjeller mellom gruppene må derfor tolkes svært forsiktig.

Slik det har blitt nevnt tidligere og i appendikset, er personer tilskrevet type lovbruddskarriere med en viss usikkerhet. Man kan dermed ikke uten videre slå sammen gruppene for å sammenligne en grovere fordeling. En bedre løsning er å se på absolutte kjennetegn ved personene, slik at vi bare skiller mellom om personene har blitt siktet i det hele tatt eller ikke. Blant dem som ikke har blitt siktet i løpet av hele perioden var det 198 døde, og blant de som har minst en siktelse mot seg i perioden var det 70 døde. Dette gir 4,2 døde per 1000 ikke-siktede mot 13,5 døde per 1000 siktede. Vi kan dermed slå fast at siktede har en betydelig høyere dødelighet enn ikke-siktede. Om sannsynligheten for dødsfall øker med grad av kriminell livsstil, er ikke med dette tilstrekkelig godt dokumentert, men resultatene antyder at det forholder seg slik.

Tabell 4.7. Døde i perioden 1992-2001. Antall og per 1000. Fire karrieretype

	Antall døde	Døde per 1000
Normalpopulasjon (n=49 452)	213	4,3
Ungdomstidsavgrensede (n=1 188)	12	10,1
Senstartere (n=1 280)	28	21,9
Høyaktive (n=243)	15	61,7
I alt (n=52 163)	268	5,1

Det er ikke mange som dør i alderen mellom 15 og 24 år, og mange av de som dør i så ung alder dør av andre grunner enn hva vi ville kalle naturlige årsaker. I dette prosjektet har vi ikke hatt tilgang på opplysninger om dødsårsaker, og vi kan dermed ikke si med sikkerhet i hvilken grad forskjeller i dødelighet mellom lov- bryterene og normalpopulasjonen har en sosial basis. I andre studier av dødelighet blant lov- brytere er tolkningen i hovedsak at overdødelighet blant lov- brytere er en indikator på disse personenes generelle livssituasjon. Både sykdommer og voldsomme dødsfall (ulykker, overdose, vold) kan ha slike sosiale bakenforliggende årsaker. Det vises blant annet til fire mulige forklaringer på overdødelighet for denne gruppen 1) impulsivitet og villighet til å ta store risikoer 2) stoffmisbruk 3) tar dårlig vare på seg selv med hensyn på hygiene, kosthold etc. 4) økonomisk og utdanningsmessig deprivasjon. Det er ikke klart hva som er de viktigste faktorer, men det er trolig den umiddelbare livssituasjon som er avgjørende, slik som for eksempel høyt konsum av rusmidler (inkl. alkohol), og andre helseskadelige forhold (Laub & Vaillant 2000).

5. Sammenfatning og konklusjoner

Den generelle sammenhengen mellom alder og siktelser for lovbrudd viser en skarp økning frem til 19-årsalderen for deretter å avta utover i voksen alder. Det er likevel slik at noen er aktive lovbrøyttere over lengre tidsrom enn andre. I kohorten født 1977 ble de aller fleste ikke siktet for noen lovbrudd i det hele tatt. Det var likevel 21 prosent som ble siktet for minst ett lovbrudd i løpet av perioden da de var i alderen 15-24 år, derav ble 10 prosent siktet for minst en forbrytelse. Lovbrudd er dermed ikke en helt sjelden hendelse i en ungdomskohort, og særlig ikke når man tar høyde for at det trolig er en betydelig andel som begår lovbrudd som forblir uopplært. Men når lovbruddsaktiviteten viser et noe mer gjentakende og langvarig mønster kan vi snakke om reelt avvikende adferd.

Lovbrudd er en engangsforeteelse for de aller fleste, men en liten gruppe har en mer langvarig lovbruddskarriere med svært mange lovbrudd over et lengre tidsrom. Lovbruddsmønstrene er varierte, og her beskrives noen typiske lovbruddskarrierer eller grupper av personer med tilnærmet lik utvikling over tid. Disse lovbruddskarrierene skiller seg ikke bare fra hverandre med hensyn til *nivå*, men også i forhold til *utvikling* over tid. Rapporten baserer seg på metoder som har blitt svært mye benyttet det siste tiåret, såkalte "non-parametric mixture modeller", etter at de ble introdusert i kriminologien av Nagin & Land (1993). Formålet med metoden er å retrospektivt gruppere sammen personer som har hatt tilnærmet lik lovbruddsmønster over tid. Det må understrekes at disse gruppene er en forenkling av et langt mer komplekst og mer kontinuerlig fordelig av lovbruddskarrierer slik at vi ikke behøver forutsette at det finnes virkelige strengt avgrensede grupper i den virkelige verden. Disse gruppene er likevel en tilstrekkelig god forenkling av denne variasjonen (Brame et al. 2004, Nagin 2005).

Med denne metoden finner vi fire typiske lovbruddskarrierer. For å lette fremstillingen er hver gruppe gitt en betegnelse som gjenspeiler hovedtrekk ved deres utvikling. I gruppen *høyaktive lovbrøytterne* blir majoriteten siktet for minst en forbrytelse de fleste av årene mellom 1992 og 2001, og består av omtrent 0,5

prosent av kohorten. Gruppen *senstartere* blir også siktet flere ganger i denne perioden, men ikke like ofte, og i stor grad mot slutten av perioden. Disse utgjør omtrent 2,5 prosent av kohorten. Den tredje gruppen blir her kalt *ungdomstidsavgrensede lovbrøyttere* og utgjør omtrent 2,3 prosent av kohorten. Det typiske for disse er at de bare blir siktet i løpet av et kort tidsrom i løpet av ungdomstiden for deretter å avslutte en påbegynt lovbruddskarriere. Den siste gruppen er *normalpopulasjonen*. Disse utgjør 95 prosent av kohorten, og består i hovedsak av personer som ikke blir siktet for forbrytelser i det hele tatt.

De fleste som begår et lovbrudd vil ikke begå et nytt, og disse personene bidrar relativt lite til mengden av registrerte lovbrudd på tross av at de er et stort antall personer. Derimot blir en stor andel av den oppklarte kriminaliteten begått av noen ganske få personer som er aktive over et lengre tidsrom. En reduksjon i personer med hva vi kan kalle en mer alvorlige lovbruddskarrierer vil derfor kunne forventes å ha stor betydning i forhold til antall registrerte lovbrudd. Den kriminalitetsforebyggende effekten vil derfor være størst hvis man kan redusere lovbruddsaktiviteten til de mest aktive lovbrøytterne eller forhindre at personer utvikler en slik lovbruddskarriere. Det er imidlertid lett å påvise en alvorlig lovbruddskarriere i *etterkant* av handlingene, men det er langt vanskeligere å forutsi *fremtidige* handlingsmønstre, og individuelt rettede tiltak kan derfor lett bli i etterpåklokskaps navn.

Denne rapporten har også sett på hvordan personer med forskjellig type lovbruddskarrierer er forskjellige med hensyn på andre sider ved livssituasjonen. Uten at vi med sikkerhet kan si noe om hva som er årsak og effekt, er det ikke urimelig å betrakte disse forskjellene som risikofaktorer for forskjellige typer lovbruddskarriere, og at man kan forhindre utvikling av alvorlige lovbruddskarrierer ved å gjøre noe med disse forholdene. På den annen side så er det slik at på hver av indikatorene er det kun et mindretall som har en alvorlig lovbruddskarriere. De aller fleste sosialhjelpsklienter, lavt utdannede etc. tilhører tross alt normalpopulasjonen.

Tabell 5.1. Oppsummerende tabell over indikatorer på sosiale problemer. Fire karrieretyper. Prosent.

	Normal- populasjon n=49 452	Ungdomstids-av- grensede lovbytere n=1 188	Sen- startere n=1 280	Høyaktive lovbytere n=243
Foreldre med grunnskole eller helt uten utd.	9	13	18	25
Foreldre med minst en fengselsdom 1992-2001	3	1	6	6
Ikke fullført 3-årig vg. skolenivå per 2003	21	54	71	93
Helt ledige arbeidssøkere per 31.12.2000	5	11	23	25
Registrert som yrkeshemmet i år 2000	2	6	8	9
Sosialklient minst en gang 1995-2001	17	48	74	94
Siktet for bruk av narkotika minst en gang 1992-2001	1	15	55	71
Antall døde per 1000 innbyggere 1992-2003	4,3	10,1	21,9	61,7

Hovedtendensen i materialet er at jo mer alvorlig lovbruddskarriere, desto dårligere skårer de på de sosiale indikatorene benyttet i denne rapporten. Dette er også forskjeller som holder seg relativt stabile over tid. Tabell 5.1 oppsummerer noen viktige forskjeller mellom de forskjellige karrieretyperne, og tabellen viser at for hver eneste sosiale indikator skårer personene dårligere med mer alvorlig lovbruddskarriere. Det er noen variable som viser en mer markant forskjell mellom gruppene enn andre. Spesielt når det gjelder utdanningsnivå og det å motta sosialhjelp er det svært store forskjeller mellom de høyaktive lovbyterne og normalpopulasjonen. Svært lavt utdanningsnivå antyder at de høyaktive lovbyterne i langt større grad dropper ut av skolen tidlig, og det at de aller fleste av disse også er, eller har vært, sosialhjelpsklienter sier noe om at disse personene har problemer med å forsørge seg selv. Dette antyder at lovbruddskarrierer bør sees på som en side ved - eller en særlig form for - marginalisering. Lovbrudd og marginalisering henger også sammen over tid fra oppveksten til noe mer voksen alder, og en alvorlig lovbruddskarriere er assosiert med en parallell marginaliseringsprosess. Et eksempel er hvordan en person med en langvarig lovbruddskarriere i større grad har en tilsvarende utvikling med langvarig mottak av sosialhjelp.

Den enkelte tilhører ikke noen slik "gruppe" i utgangspunktet, men livsløpet utfolder seg over tid slik at man i etterkant kan si at utviklingen har vært mer eller mindre "typisk". Denne utviklingen skjer nødvendigvis blant annet i samspill med de konkrete livsbetingelser, og det er trolig nettopp denne dynamikken som frembringer det aktuelle karriereforløpet. De foregående analysene gir imidlertid ikke direkte innsikt i kriminalitetens årsaker. Det er først og fremst en deskriptiv analyse av lovbruddskarrierer, visse konstante bakgrunnsvariabler og en tilsvarende utvikling langs noen sentrale levekårsvariabler.

Det er ikke undersøkt hvordan kriminalitet og andre sosiale forhold påvirker hverandre over tid, men det er rimelig å tro at kriminalitet og annen marginalisering kan ha en gjensidig forsterkende effekt. Et eksempel kan være hvordan en straffereaksjon kan vanskeliggjøre ens situasjon i det ordinære arbeidslivet som igjen kan gjøre lovbrudd til et mer aktuelt handlingsvalg. Akkumulering av ressurser eller problemer kan gjøre det lettere eller vanskeligere å endre en livsstil. Dette åpner også for at visse hendelser kan være viktige vendepunkter i livet. Jobb, familiedanning, bolig, eller andre sosiale hendelser kan også starte positive hendelsesrekker. Slike hendelser kan medføre gradvis bedre sosial integrering og en livsstil der lovbrudd er mindre aktuelt. Motsatsen er negative hendelser som medfører ytterligere marginalisering og en mulig eskalering av lovbruddsaktivitet.

Slike prosesser er imidlertid ikke belyst direkte her, og rammene for denne rapporten gjør at det ikke har vært mulig å gå inn i mange viktige spørsmål knyttet til lovbrudd og levekår. Ut fra den foregående analysen er det noen slike problemstillinger som synes særlig aktuelle. Dette er blant annet direkte modellering av parallelle utviklingsløp (jf. Nagin & Tremblay 2001), gjensidig påvirkning over tid mellom lovbruddsaktivitet og levekår (jf. Thornberry & Christenson 1984) og vendepunkter i en påbegynt karriere (jf. Laub & Sampson 2003). Dette er spørsmål som vil bli tatt opp i fremtidige planlagte forskningsprosjekter.

Litteratur

- Agnew, R. (1992): Foundation for a general strain theory of crime and delinquency, *Criminology*, vol 30 nr 1
- Balvig, F. (1981): Ungdomskriminalitet - med særlig henblik på rettssystemets udvælgelsesmekanismer, *Årsberetning for Kriminalistisk institutt, Københavns universitet*
- Borgan, J.K. (2004): Prester og fysioterapeuter lever lengst, *Samfunnsspeilet* nr. 3/2004
- Brame, R, Nagin, D.S, & L. Wasserman (2004): Exploring some analytical Characteristics of Finite Mixture Models, upublisert paper
- Bushway, S.D, T. P. Thornberry & M. Krohn (2003): Desistance as a Developmental Process: A Comparison of Static and Dynamic Approaches, *Journal of Quantitative Criminology*, vol. 19 nr. 2
- Bødal, K. (1999): *I det lange løp. En etterundersøkelse av langtidsdømte i Norge 1980-89*, Justis- og Politidepartementet
- Christie, N. (1982). *Hvor tett et samfunn?*, Oslo: Universitetsforlaget
- Eggleston, E.P., J.H. Laub & R.J. Sampson (2004): Methodological sensitivities to latent class analysis of long-term criminal trajectories, *Journal of Quantitative Criminology*, vol 20, nr 1
- Estrada, F. (2004): The Transformation of the Politics of Crime in High Crime Societies, *European Journal of Criminology*, vol 1 nr. 4
- Falck, S. (2002): *Barne- og ungdomskriminalitet i Norge på nittitallet*, Oslo : Det kriminalitetsforebyggende Råd
- Farrington, D., J. Darrick, J.D. Hawkins, R.F.Catalano, K.G. Hill, & R.Kosterman (2003): Comparing delinquency careers in court records and self-reports, *Criminology*, vol 41, nr 3
- Fløtten, T, E. Dahl, & A. Grønningsæter (2001): *Den norske fattigdommen: Hvordan arter den seg, hvor lenge varer den og hva kan vi gjøre med den?*, Fafo-notat 2001:16
- Francis, B., K. Soothill & R. Fligelstone (2004): Identifying pathways of offending behaviour: A new approach to typologies of crime, *European Journal of Criminology*, vol 1 nr 1
- Fridhov, I.M. (1993): *Klient i friomsorgen 1992*, Dokumentasjon og debatt, KRUS
- Friestad, C. & I. L. Skog Hansen (2004): *Levekår blant innsatte*, Fafo-rapport 429
- Høigård, C. (1993): Kvinnelige lovbrøyttere, i: *Kvinnens skyld*, Finstad og Høigård (red.), Pax forlag, Oslo
- Høigård, C. (1997): Kriminalitetsbilder og kriminalstatistikk, i: *Kriminologi*, Finstad og Høigård (red.), Pax forlag, Oslo
- Jones, B.L., D.S.Nagin & K. Roeder (2001): A SAS procedure based on mixture models for estimation developmental trajectories, *Sociological Methods and Research*, vol 29, nr 3
- Kristoffersen, R. (1997): *Kriminalitetsutviklingen i Norge i nittiårene. Tilbakefall til ny kriminalitet, med fokus på kriminalomsorgen*. Dokumentasjon & debatt 1/97 Oslo: KRUS
- Kyvsgaard, B. (1989). *...og fængslet tar de sidste. Om kriminalitet, straf og livsvilkår*. Danmark : Jurist- og økonomforbundets forlag
- Kyvsgaard, B. (1998): *Den kriminelle karriere*, Jurist- og Økonomforbundet, København
- Laub, J.H. & R.J. Sampson (2003): *Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70*, Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press

- Laub, J.H & G.E.Vaillant (2000): Delinquency and Mortality: A 50-Year Follow-Up Study of 1 000 Delinquent and Nondelinquent Boys, *American Journal of Psychiatry*, vol 157
- Maj, C (1999): *Explaining reconviction following a community sentence*, RDS nr 192, London : Home Office
- Merton, R. K. (1968): *Social theory and social structure*. New York: The Free Press/ Macmillan
- Møglestue, I (1996): Stadig flere pådrar seg ny straffereaksjon, *Samfunnsspeilet* nr 3/1996
- Nagin .D.S. (1999): Analyzing Developmental Trajectories: A Semiparametric, Group-Based Approach, *Psychological Methods*, vol 4, nr 2
- Nagin, D.S. (2004): Responses to 'Methodological sensitivities to latent class analysis of long-term criminal trajectories', *Journal of Quantitative Criminology*, vol 20, nr 1
- Nagin, D.S (2005): *Group-based Modeling of Development*, under utgivelse, Harvard University Press
- Nagin, D.S. & K.C. Land (1993): Age, criminal careers, and population heterogeneity: specification and estimation of a nonparametric, mixed poisson model, *Criminology*, vol 31, nr 3
- Nagin, D.S. & R.E. Tremblay (2001): Analyzing Developmental Trajectories of Distinct but Related Behaviours: A Group-Based Method, *Psychological Methods*, vol 6, nr 1
- Nilsson, A. (2002): *Fånge i marginalen*. Avhandlingsserie nr. 8 2002, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
- Olaussen, L. P. (1996): *Kriminalstatistikk og virkelighet*, PHS Småskrifter nr. 1/1996
- Pedersen, W. (2000): Crime and Punishment in Norwegian Mid-adolescents: a Normal Population Study, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol 1
- Piquero, A. (2002): Frequency, Specialization, and Violence in Offending Careers, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol 37, nr 4
- Raaum, O. (2003): Familiebakgrunn, oppvekstmiljø og utdanningskarrierer, *Utdanning 2003 - ressurser, rekruttering og resultater*, SA 60, Oslo-Kongsvinger : Statistisk Sentralbyrå
- Roeder, R, K.G. Lych & D. Nagin (1999): Modeling uncertainty in latent class membership: A case study in criminology, *Journal of the American Statistical Association*, vol 94, nr. 447
- Sampson, R.J. & J.H. Laub (1997): A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency, i: *Developmental Theories of Crime and Delinquency*, T. Thornberry (red.), New Brunswick : Transaction Publishers
- Sampson, R.J. & J.H. Laub (2003): Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70, *Criminology*, vol 41
- Sampson, R.J., J.H. Laub, & E.P. Eggleston (2004): On the robustness and validity of groups, *Journal of Quantitative Criminology*, vol 20, nr 1
- Simon, L.M.J (1997): Do criminal offenders specialize in crime types?, *Applied & Preventive Psychology*, nr 6
- Skarðhamar, T. (2003): Inmate's Social Background and Living Conditions, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol 4
- Skarðhamar, T. (2004): Noen få dominerer kriminalitetsbildet, *Samfunnsspeilet* 3/2004
- Spjelkavik, Ø, K. Frøyland & T. Skarðhamar (2003): *Yrkeshemmede i det ordinære arbeidslivet: inkludering gjennom Arbeid med bistand*, rapport nr 3/2003, Oslo : Arbeidsforskningsinstituttet
- Stene, R. J. (2003a): *Barn og unge inn i rettssystemet*, SSB notater 2003/13
- Stene, R. J. (2003b): Vold og trusler i 20 år, *Samfunnspeilet* 1/2003
- Stene, R. J. (2003c): Narkotika, kontroll og bruk, *Samfunnspeilet* 1/2003
- Thornberry, T. P. & Christenson (1984): Unemployment and Criminal Involvement: An Investigation of Reciprocal Causal Structures, *American Sociological Review*, vol 49 nr 3
- Thorsen, L. R. (2004): *For mye av ingenting... straffedes levekår og sosiale bakgrunn*, hovedoppgave i kriminologi, Universitetet i Oslo
- Ugreninov, E (2003): Hvorfor jobber så få alenemødre?, *Samfunnsspeilet* 6/2003
- Aaberge, R., A.S. Andersen, & T. Wennemo (1999): Kronisk fattigdom i Norge, 1986-1995, i: *Inntekt skatt og overføringer 1999*, Statistiske analyser nr. 28,

Aslaksen, Fjærli, Espeland & Kirkpatrick (red),
Statistisk Sentralbyrå

Åberg, R. (2003): Unemployment Persistency, Over-
Education and the Employment Chances of the Less
Educated, *European Sociological Review*, vol 19 nr. 2

Vedlegg A

Modelltilpasning

Et viktig spørsmålet er hvorvidt man klarer å tilpasse en modell som passer til de observerte dataene. Spesifikasjon av modellen må ta særlig hensyn til to forhold. For det første må antall grupper bestemmes. Det vil si at antall kategorier i den hypotetiske variabelen K . Deretter må det gjøres en spesifisering av parameteriseringen, som her vil si i hvilken grad det skal være lineære, kvadratiske eller kubiske ledd for alder (jf. ligning 3.2) ved hvert nivå av den latente variabelen. Sagt på en annen måte må det bestemmes antall grupper og formen på utviklingskurven. De forskjellige spesifikasjonene av modellen kan testes mot hverandre for å finne den modellen som gjenspeiler data på best mulig måte. Dette er gjort i henhold til Jones et al (2001).

Antall mulige varianter av modellene er så høyt at det ikke er praktisk mulig å teste absolutt alle mot hverandre. Estimeringen er også tidkrevende selv om det gjøres med computer.²⁴ Selv om det teoretisk sett er mulig å utforske alle mulige varianter av modellspesifikasjonen, er man i praksis nødt til å foreta visse valg ut fra hva man på grunnlag av tidligere studier og teori vet fra før, eller synes rimelig (Nagin 1999). Modellene sammenlignes og testes mot hverandre slik at den modellen som best gjenspeiler de observerte dataene velges. Modellene sammenlignes med bruk av BIC-verdiene (Bayesian information criterion). BIC er definert ved

$$BIC = \log(L) - 0.5 \cdot \log(n) \cdot (k),$$

der L er modellens maksimum likelihood verdi, n er utvalgsstørrelsen og k er antall parametere i modellen. En modell med perfekt tilpassning vil ha BIC-verdi lik null, og ellers har BIC alltid negative verdier. Den modellen som har høyest BIC-verdi (altså minst negativ verdi) velges. Slik modeller bør ikke være for komplekse, og det siste leddet i formelen legger til en "straff" for bruk av mer kompliserte modeller. En mer komplisert modell skal derfor bare velges fremfor en enklere modell hvis forbedring i tilpassning er større enn ulempen ved å inkludere flere parametere. For en grundigere diskusjon se Nagin (1999), Roeder et al (1999) og Jones et al. (2001).

Tabell A1. BIC-verdier for modellene

K	BIC
1	-46 881,2
2	-39 251,8
3	-38 998,4
4	-38 871,3
5	-38 884,5

BIC-verdiene for noen alternative modelltilpassninger for dette materialet (jf. figur 3.7) er gjengitt i tabell A1. I denne tabellen er det kun gjengitt den modellen med best tilpassning på hvert nivå av antall kategorier på den latente variabelen K . Ut fra utvelgingskriteriene ble en modell med 4 latente grupper valgt, da en ytterligere gruppe ikke ga forbedret modelltilpassning.

Tilskrivning av personer til grupper

Fordeling av de betingede sannsynlighetene for å tilhøre hver latente gruppe for hver person er vist i tabell A2. Disse gruppene tilsvarende analysen vist i figur 3.7. Første kolonne angir hver av de latente grupper og antall personer som er tilskrevet denne. Den andre kolonnen angir også de alternative gruppene. For hver gruppe er det angitt fordeling av de betingede sannsynlighetene for å tilhøre den valgte gruppen og de alternative gruppene. For eksempel var median sannsynlighet for å tilhøre gruppe 2 lik 0.98, og 75 prosent av personene ble tilskrevet denne gruppen med sannsynlighet over 0.98. Den personen som hadde lavest sannsynlighet for å bli tilskrevet denne gruppen - men likevel ble tilskrevet nettopp denne gruppen - hadde sannsynlighet lik 0.38.

Tabell A2. Betingede sannsynligheter for gruppetilhørighet. Etter tilskrevet gruppetilhørighet

		Minimum	1 kvartil	Median	3 kvartil	Maks
1 n=1188	1	0,38	0,48	0,49	0,78	0,94
	2	0,00	0,02	0,44	0,47	0,47
	3	0,03	0,05	0,07	0,13	0,46
	4	0,00	0,00	0,00	0,00	0,28
2 n=49452	1	0,01	0,02	0,02	0,02	0,45
	2	0,38	0,98	0,98	0,98	0,98
	3	0,00	0,00	0,00	0,00	0,39
	4	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04
3 n=1280	1	0,00	0,00	0,02	0,11	0,47
	2	0,00	0,00	0,00	0,03	0,33
	3	0,37	0,77	0,90	0,96	1,00
	4	0,00	0,00	0,01	0,04	0,49
4 n=243	1	0,00	0,00	0,00	0,01	0,43
	2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	3	0,00	0,01	0,07	0,24	0,50
	4	0,40	0,70	0,92	0,99	1,00

De latente gruppene 1-4 tilsvarende type lovbruddskarriere ved: 1= ungdomstidsavgrensede lovbytere, 2=normalpopulasjon, 3=senstartere, 4=høyaktive lovbytere

²⁴ Hvor lang tid det tar er avhengig av både utvalgsstørrelse og antall parametere i modellen. Jeg bruker en pc med 3GHz prosessor og 512 mb RAM. Med det utvalg og spesifisering som er gjengitt her tok det omtrent 45 minutter å kjøre den endelige valgte modellen.

Median sannsynlighet for å tilhøre den tilskrevne gruppe er høy for alle grupper. Dette viser at de fleste personer ble tilskrevet en gruppe med høy sikkerhet. I store trekk gir dette ytterligere støtte til den valgte modellspesifisering, men det må bemerkes at det ser ut til å være størst usikkerhet knyttet til gruppe 1, og at noen av disse alternativt kunne vært tilskrevet gruppe 2. Vi ser altså at det er en viss usikkerhet ved tilkriking av personer til grupper. Grupperingene er altså ikke absolutte.

Uttak av data fra FD-Trygd

Data fra FD-Trygd ble levert på datafiler i varierende grad som forløpsdata og som tverrsnittsdata etter behov. Materiale benyttet i denne rapporten er spesifisert ved uttaket som følger. Mer informasjon finnes på <http://www.ssb.no/fd-trygd>.

- 1. Demografi (Tabell: F_DEMO)
 - Kode for demografiopplysninger *demokode*
 - Personens registreringsstatus *regstat*
 - Mors fødselsnummer *fnrmor*
 - Fars fødselsnummer *fnrfar*
- 2.1 Utdanning (fra NUDB, Tabell: TAB_UTD_PERSON)
 - Foreldres ut.nivå når person var 16 år
SOSBAK_16
- 2.2 Høyeste fullførte utdanning (Tabell: F_UTD_HOYESTE)
 - Kode for høyeste fullførte utdanning *utdkode*
 - Utdanningens art *nus*
 - Fullføringstidspunkt *fullf*
- 2.3 Igangværende utdanning (Tabell: F_UTD_KURS og F_UTD_VIKTIGSTE)
 - Kode for igangværende *utdanning*
 - Utdanningens art *nus*
 - Heltid/deltid *heldel*
- 3.1 Varighet for mottak av økonomisk sosialhjelp (Tabell: F_SHJ)
 - Sosialhjelpskode *shjkode*
- 3.2 Mottatt økonomisk sosialhjelp. Beløp (Tabell: TAB_SHJ)
 - Oppgaveår *shjaar*
 - Mottatt økonomisk sosialhjelp i året *totutbet*
 - Antall måneder personen har mottatt økonomisk sosialhjelp i året *mndutbet*
- 4 Arbeidssøkere (Tabell: F_ARBSOK)
 - Kode for arbeidssøkere *asokkode*
 - Arbeidssøkerstatus *arbstat*
 - Stønadsstype *stonad*
 - Tiltaksgrupper, ordinære tiltak *tiltak3*
 - Tiltaksgrupper, yrkeshemmede *tiltak5*
 - Utskrivningsårsak, *utskr*
- 5 Inntekt (Tabell: TAB_IR)
 - Inntektsår *iaar*
 - Yrkesinntekt *yinnt*
 - Lønnsinntekt *lonn*
 - Netto næringsinntekt *netnar*

Vedlegg B

Tabeller

Tabell B1. Antall bosatte personer i Norge for hvert år 1992-2001. Personer født 1977 og bosatt i 1992

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1992	49 452	1 188	1 280	243	52 163
1993	49 349	1 188	1 278	242	52 057
1994	49 262	1 186	1 280	241	51 969
1995	49 208	1 186	1 280	241	51 915
1996	49 144	1 185	1 280	240	51 849
1997	49 072	1 182	1 276	238	51 768
1998	48 947	1 174	1 273	236	51 630
1999	48 775	1 172	1 272	235	51 454
2000	48 605	1 171	1 270	233	51 279
2001	48 307	1 166	1 255	231	50 959

Tabell B2. Antall personer siktet for lovbrudd hvert år i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Forbrytelser og forseelser. Forbrytelsesgrupper

År	I alt	Forbrytelser	Forseelser	Trafikk	Vinning	Vold	Narkotika	Andre forbrytelser
1992	756	401	398	213	288	48	4	97
1993	1378	535	939	544	375	52	24	141
1994	1885	840	1251	767	547	126	68	251
1995	2246	994	1572	881	560	206	178	295
1996	2596	1096	1839	1157	539	238	339	312
1997	2504	1131	1716	1057	472	284	420	265
1998	2327	1152	1547	989	414	263	581	222
1999	2286	1108	1583	970	371	275	629	208
2000	2125	1063	1441	906	350	242	595	208
2001	2190	1174	1471	908	406	267	685	248

Tabell B3. Antall personer med idømt minst en ubetinget fengselsdom for hvert år 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1993	-	-	-	:	:
1994	-	:	:	7	12
1995	-	19	20	47	86
1996	15	27	41	86	169
1997	28	22	75	86	211
1998	30	15	93	70	208
1999	29	:	122	92	245
2000	33	-	135	76	244
2001	57	:	182	83	323

Tabell B4. Antall siktelser innen hver forbrytelsesgruppe. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
Økonomisk kriminalitet	101	18	106	38	263
Andre vinningslovbrudd	1 393	2 077	4 029	5 948	13 447
Voldslovbrudd	655	386	1 235	741	3 017
Seksualforbrytelse	49	42	50	10	151
Narkotikaforbrytelse	1 582	553	4 408	2 055	8 598
Skadeverk	402	476	792	639	2 309
Andre forbrytelser	215	176	267	156	814

Tabell B5. Antall personer siktet for minst en forbrytelse innen hver forbrytelsesgruppe. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
Økonomisk kriminalitet	75	16	69	28	188
Andre vinningslovbrudd	787	733	798	241	2 559
Voldslovbrudd	511	262	533	177	1 483
Seksualforbrytelse	38	32	30	10	110
Narkotikaforbrytelse	811	244	868	200	2 123
Skadeverk	294	275	376	155	1 100
Andre forbrytelser	196	157	193	90	636

Tabell B6. Foreldres utdanningsnivå. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer

	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
Mor og/eller far har utd.på høyere universitetsnivå	4 634	42	46	6	4 728
Mor og/eller far har utd. på lavere universitetsnivå	11 442	213	174	19	11 848
Mor og/eller far har utd. på videregående skolenivå	28 280	750	798	149	29 977
Mor og/eller far har ingen utdanning eller på grunnskolenivå	4 299	156	227	60	4 742
Begge foreldrene har uoppgitt utdanning	797	27	35	9	868
I alt	49 452	1 188	1 280	243	52 163

Tabell B7. Antall personer med foreldre siktet for minst en forbrytelse i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

	En eller begge foreldre siktet
Normalpopulasjon	2 222
Ungdomstidsavgrensede	106
Senstartere	180
Høyaktive	49
I ALT	2 557

Tabell B8. Antall personer med foreldre med minst en fengselsdom i perioden 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

	En eller begge foreldre fengslet
Normalpopulasjon	541
Ungdomstidsavgrensede	31
Senstartere	72
Høyaktive	15
I ALT	659

Tabell B9. Høyeste fullførte utdanningsnivå. Per 31.12.2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Antall personer

	Normal- populasjon	Ungdomstid- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
Vg. grunnkurs eller lavere	9 497	629	895	217	11 238
Avsluttende vgs.	20 353	447	347	17	21 164
Universitetsnivå	19 297	108	27	:	19 432
Uoppgitt	305	4	11	8	328
I alt	49 452	1 188	1 280	242	52 163

Tabell B10. Løpende utdanning ved utgangen av 2003. Fire karrieretyper. Etter utdanningsnivå. Antall personer

	Normal- populasjon	Ungdomstid- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
Uoppgitt	274	:	6	:	184
Ungdomsskolenivå	:	:	-	:	:
Videregående skole nivå	1474	68	91	20	1653
Universitetsnivå	10908	111	51	:	11073
I alt	12657	180	148	27	13012

Tabell B11. Antall personer yrkestilknyttet for hvert inntektsår 1994-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1994	377	25	28	:	430
1995	2 012	104	114	6	2 236
1996	8 039	301	276	18	8 634
1997	16 178	496	451	30	17 155
1998	22 087	674	603	51	23 415
1999	24 828	756	623	56	26 263
2000	27 614	792	631	65	29 102
2001	30 281	787	615	73	31 756
2002	32 563	774	572	56	33 965

Tabell B12. Antall personer svakt yrkestilknyttet for hvert inntektsår 1994-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1994	6 995	170	179	20	7 364
1995	14 930	324	319	50	15 623
1996	20 226	366	394	51	21 037
1997	18 789	320	342	56	19 507
1998	17 376	244	294	59	17 973
1999	15 850	186	249	46	16 331
2000	13 577	182	230	26	14 015
2001	11 114	166	196	22	11 498
2002	8 767	153	185	38	9 143

Tabell B13. Antall personer ikke-yrkestilknyttet for hvert inntektsår 1994-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1994	41 746	991	1 073	219	44 029
1995	32 093	756	847	184	33 880
1996	20 622	515	606	169	21 912
1997	13 802	357	479	150	14 788
1998	9 144	250	374	124	9 892
1999	7 727	223	396	131	8 477
2000	7 036	192	393	140	7 761
2001	6 712	205	433	131	7 481
2002	6 672	229	477	132	7 510

Tabell B.14. Helt ledige arbeidssøkere per 31.12 hvert år 1995-2000. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1995	99	1 239	122	29	1 489
1996	137	2 416	167	35	2 755
1997	106	2 034	167	44	2 351
1998	92	1 585	188	29	1 894
1999	97	1 656	200	41	1 994
2000	131	2 276	290	58	2 755

Tabell B.15. Yrkeshemmede arbeidssøkere med eller uten tiltak per 31.12. hvert år 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1995	26	216	28	10	280
1996	42	474	41	10	567
1997	41	698	56	13	808
1998	47	908	72	19	1 046
1999	55	992	83	23	1 153
2000	67	1 206	106	21	1 400

Tabell B.16. Mottakere av sosialhjelp minst en gang i løpet av årene 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper. Antall personer

	Antall
Normalpopulasjon	8 631
Ungdomstidsavgrensede	566
Senstartere	953
Høyaktive	228
I ALT	10 378

Tabell B.17. Antall personer som mottok sosialhjelp. 1995-2002. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1995	1 973	218	299	114	2 604
1996	3 803	338	503	179	4 823
1997	3 945	316	553	184	4 998
1998	3 086	260	567	183	4 096
1999	2 573	212	613	180	3 578
2000	2 427	211	619	162	3 419
2001	2 249	193	567	156	3 165
2002	2 109	182	545	154	2 990

Tabell B.18. Antall personer siktet for bruk av narkotika hvert år 1992-2001. Kohort født 1977. Fire karrieretyper

År	Normal- populasjon	Ungdomstids- avgrensede	Senstartere	Høyaktive	I alt
1992	:	-	-	:	:
1993	:	:	:	9	18
1994	-	22	7	11	40
1995	-	61	31	30	122
1996	60	44	69	52	225
1997	78	34	111	60	283
1998	117	39	189	54	399
1999	96	:	267	76	439
2000	75	-	232	55	362
2001	98	-	253	76	427

Tidligere utgitt på emneområdet

Previously issued on the subject

Norges offisielle statistikk (NOS)

C739: Kriminalstatistikk 2000

Notater

2003/13: Barn og unge inn i rettssystemet

2003/14: Straffereaksjoner mot unge

2003/14: Ungdommer i norske fengsler

Rapporter (RAPP)

2000/18: Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn

Statistiske analyser (SA)

48: Kriminalitet og rettsvesen

Samfunnsspeilet (SSP)

2001/3: Seksualforbrytelser - skjebner i rettssystemet

2002/3: Politiet er mest avgjørende i rettssystemet

2003/1: Vold og trusler i 20 år

2003/1: Narkotika, kontroll og bruk

2003/4: Kriminalitet. Sosiale indikatorer 1980-2003

2004/3: Noen få dominerer kriminalitetsbildet

2004/3: Mange - men færre - ofre

2005/5: Sammensatte levekårsproblemer blant innsatte i norske fengsler

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter*Recent publications in the series Reports*

- 2004/17 B. Olsen: Flyktninger og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2002. 2004. 29s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6601-7
- 2004/18 K.M. Heide, E. Holmøy, L. Lerskau og I. Foldøy Solli: Macroeconomic Properties of the Norwegian Applied General Equilibrium Model MSG6. 2004. 55s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6650-5
- 2004/19 D. Ellingsen: Krigsbarns levekår. En registerbasert undersøkelse. 2004. 51s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6655-6
- 2004/20 B.K. Wold, S. Opdahl, E. Rauan, R. Johannessen og I. T. Olsen: Tracking Resource and Policy Impact Incorporating Millennium Development Goals & Indicators and Poverty Reduction Strategy Paper monitoring across sectors. 2004. 129s. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6657-2
- 2004/21 G.I. Gundersen: Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2003. 2004. 97s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6663-7
- 2004/22 A. Snellingen Bye, G.I. Gundersen, T. Sandmo og G. Berge: Jordbruk og miljø. Resultatkontroll i jordbruk 2004. 2004. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6677-7
- 2004/23 H. Nome Næsheim og T. Pedersen: Permittering og sykefravær. 2004. 95s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6690-4
- 2004/24 J.I. Hamre: Sesongjustering av hovedsreiene i AKU . Dokumnetasjon av ny metode og resultater. 2004. 53s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6692-0
- 2004/25 T.P. Bøe: Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet. Rapport fra tilleggsundersøkesle til Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) 2. kvartal 2004. 2004. 29s. 155 kr inkl. mva ISBN 82-537-6694-7
- 2004/26 M. Bråthen og K. Vetvik: Sykefravær og uførepensjon blant innvandrere ansatt i storbykommuner. 2004. 29s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6696-3
- 2004/27 K. Flugsrud, G. Haakonsen og K. Aasestad: Vedforbruk, og fyringsvaner i Trondheim og 2003 Bergen. 2004. 100s. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6699-8
- 2004/28 M.I. Kirkeberg og J. Epland: Økonomi og levekår for ulike grupper, 2004. 2004 99s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6708-0
- 2004/29 R. Kjeldstad og E.H. Nymoen: Kvinner og menn i deltidsarbeid. Fordeling og forklaringer. 2004. 126s. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6710-2
- 2005/1 J.E. Finnvold, J. Svalund og B. Paulsen: Etter innføring av fastlegeordning – brukervurderinger av allmennlegetjenesten. 2005. 91s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6716-1
- 2005/2 D. Fredriksen, K. M. Heide, E. Holmøy og I. Foldøy Solli: Makroøkonomiske virkninger av pensjonsreformer. Beregninger basert på forslag fra pensjonskommisjonen. 2005. 50s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6719-6
- 2005/3 E. Eng Eibak: Konsumprisindeks for Svalbard 2004. 2005 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6722-6
- 2005/4 B. Olsen: Flyktninger og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2003. 2005. 30s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6724-2
- 2005/5 T.P. Bø. Ulike arbeidskontrakter og arbeidstidsordninger. Rapport fra tileggsundersøkelse til Arbeidskraftundersøkelse (AKU). 2. kvartal 2004. 2005. 33s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6735-8
- 2005/6 G. Berge, T. Kirkemo, R. Straumann og J.K. Undelstvedt: Ressursinnsats, utslipp og rensing i den kommunale avløpssektoren 2003. 2005. 82s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6737-4
- 2005/7 E. Ugreniov: Levekår blant alenemødre. 2005. 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6745-5
- 2005/8 B. Halvorsen, B.M. Larsen og R. Nesbakken: pris- og inntektsfølsomhet i ulike husholdningers etterspørsel etter elektrisitet, fyringsoljer og ved. 2005. 38s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6752-8